

en zij

**zingen
een nieuw
lied**

over psalmen en gezangen

1

(blanco pagina)

2

**en zij
zingen
een nieuw
lied**

over psalmen en gezangen

door C. van der Waal

DRUKKERIJ DE NIJVERHEID OUDKARSEL – 1978

3

(blanco pagina)

4

INHOUD

Het is goed de Here te loven7

PSALMEN

De oude kerk	10
De kerk van de middeleeuwen	13
De Reformatie	15
Geen zingen van versjes	17
Doen we wel recht aan de Psalmen?	21
Terug naar de handhaving van de gebedsformulieren van enigheid	24

GEZANGEN

De oude kerk	28
De Reformatie	30
Tussen cantica en gezangen-als-vrije-kerkliederen moet onderscheid gemaakt worden	31
Gezangen als symptoom van deformatie.....	32
Het kerkelijk jaar.....	33
Zijn de oudtestamentische Psalmen en cantica armoedig?	35
De les van de historie	38
De gezangstrijd in de dertiger jaren van deze eeuw.....	43
Twee stemmen	47
Een nieuw lied	50
Bijlage I	53
Bijlage II	59

5

(blanco pagina)

6

Het is goed de HERE te loven

We hebben een stem gekregen. En we mogen zingen. Ook in onze erediensten. Het is goed, 'tof', om de HERE te loven (Ps. 92:2). Hierbij komt echter onmiddellijk aan de orde: Waarmee loven we God? Met welke woorden, met welke liederen?

Het stellen van deze vragen is legitiem. We moeten lofzingen met ons verstand (1 Kor. 14:15). Het mag geen omhaal van woorden worden (Matth. 6:7). Ook ons zingen moet aan het Woord genormeerd worden.

Naar aanleiding van een artikel, dat ik schreef over de eredienst, reageerde eens een organist aldus:

'Ik hoop op een grote en langdurige invloed van uw artikelen, maar ik vrees... Jarenlange ervaring, eigen en van-horen-zeggen, toont aan dat niets de kerkmens, van welke 'richting' ook, zo onverschillig laat als de vraag of de Here behagen heeft in onze eredienst'.

Dit, nu niet bepaald troostvolle, schrijven was gedateerd: 5 april 1968. We zijn nu precies tien jaar verder. Inmiddels is het *Liedboek voor de Kerken* in gebruik gekomen. Dit bevat een nieuwe, 'dichterlijke' psalmberijming benevens 491 liederen. Vanwege de (vrijgemaakte) Gereformeerde Kerken in Nederland is een Proeve van een nieuwe psalmberijming benevens een voorgesteld aantal gezangen ter toetsing vrijgegeven.

Toetsing.

De vraag kan gesteld worden, hoever deze strekt.

Er is voor gepleit het toetsingwerk wat los te maken van het werk van bredere allure. Als tevens de gehele gezangenmaterie aan de orde zou komen, zouden daarmee de grenzen van een normale toetsing wel worden overschreden.

Wij zijn van een tegengesteld gevoelen.

Toetsing zal altijd, ook al gaat het over een onderdeel, het grote geheel in het oog hebben te houden. Voor de brede allure zal juist gekozen dienen te worden. Door bijzaken mogen de hoofdzaken niet op de achtergrond geschoven worden. Men kan mensen ertoe aanzetten om voorgestelde gezangen onder de loep te nemen, maar dit mag niet geschieden zonder dat de vraag aan de orde komt: Hebben 'vrije gezangen' wel een rechtmatige plaats in de eredienst? Daarbij is tevens de vraag actueel, of in het verleden niet vaak een karikatuur van de 'anti-gezangen-mensen' gemaakt

is. Zijn hun argumenten wel behoorlijk aan de orde gekomen? Ten aanzien van de Psalmen kan opgemerkt worden, dat niemand moet denken dat we er zijn als er een bundel in modern(er) Nederlands op tafel ligt, die het Woord geen geweld aandoet. Hoe zit het met ons zingen van Psalmen? Zingen we wel Psalmen, of zingen we slechts een 'Keur uit de psalmverzen'?

In het verleden is gebleken, dat deze vragen zekere emoties in beweging zetten. Men denke aan de Gezangenstrijd in Nederland, Noord-Amerika en Zuid-Afrika, die aanleiding gaf tot verschillende incidenten. Dit geeft ons echter nog niet het recht om maar het zwijgen ertoe te doen, of ons te beperken tot een verbeteren van woordjes en daarmee uit. God vraagt altijd van ons een handelen in brede allure.

Een normale toetsing houdt in, dat we de grenzen, die Hij trekt, eerbiedigen.

Wij overschrijden in deze a-historische tijd allerm minst onze bevoegdheid wanneer we eens in de geschiedenis duiken en ons afvragen op welk punt we wat het zingen in de eredienst betreft, staan.

Bovendien: niet een synode zet zoiets op ons agendum. Al te veel zijn we - denk aan de boven gereleveerde opmerking van die organist over de onverschilligheid van de kerkmens voor de eredienst geneigd om dingen over te laten aan deputaten en commissies. De Here heeft reeds eeuwenlang deze zaak in Zijn brede allure op het agendum van elke kerkmens gezet: Het is goed om de HERE te loven! En daar kan niemand onderuit komen. Zolang we van mening zijn, dat het hier gaat over hobby's waar specialisten zich druk over mogen maken, zien we eenvoudig ons agendum niet.

Daarom biedt juist de gevraagde toetsing, waartoe we opgeroepen worden, aanleiding om een en ander betreffende Psalmen en Gezangen in zijn verband te zien.

PSALMEN

De oude kerk

Wie het Nieuwe Testament nagaat, zal spoedig ontdekken dat daarin veelvuldig naar de Psalmen verwezen wordt. Wie de Nestle-uitgave van het Nieuwe Testament inziet, vindt daarin een lijst waarin de plaatsen aangegeven worden waarin op de Psalmen gezinspeeld wordt, of waarin deze regelrecht geciteerd worden. Een aantal van minstens 275 wordt aangegeven, waarbij bedacht dient te worden, dat verschillende plaatsen zich over meer dan een vers uitstrekken. Geen boek uit het Oude Testament wordt zo veelvuldig in de nieuwtestamentische verkondiging betrokken als de Psalmen.

Hierbij valt te bedenken, dat het aantal dat Nestle geeft, belangrijk uitgebreid kan worden, wanneer men alle zinspelingen in rekening brengt. Titels van Jezus als 'Zoon Gods', 'Gezalfde' en 'Heer' kunnen regelrecht met Ps. 2 en 110 in verband gebracht worden. Het Psalter heeft de taal van het Nieuwe Testament gevormd.

Dit kan niet verbazen. De Psalmen werden in de erediensten in de tempel gezongen. Het schijnt dat elke dag zijn eigen psalm toebedeeld kreeg. De eerste dag: Psalm 24, op de andere dagen vervolgens: Psalm 48, 82, 94, 81, 93 en tenslotte op de sabbat: Psalm 92. Psalm 7 werd met het purimfeest in verband gebracht, Psalm 29 met Pinksteren, Psalm 30 met het inwijdingsfeest, Psalm 83 en 135 met het paasfeest en Psalm 137 met de verwoesting van de tempel. Het grote hallel, Psalm 113 tot 118, kwam bij de drie hoofdfeesten aan de orde.

Daarbij bleef het echter niet. De 150 Psalmen vormden samen het liedboek van Israël. Ze werden geleerd aan de kinderen. Gezongen bij de bedevaarten. Gezongen in de tempel. Gezongen in de vele synagogen.

Als zodanig gingen zij over in de liederenschat van de nieuwtestamentische kerk.

Jezus Christus ging Zijn gemeente hierin voor.

Als Hij Zijn discipelen na de opstanding verschijnt, zegt Hij tegen hen: 'Dit zijn Mijn woorden, die Ik tot u sprak, toen Ik nog bij u was: Alles wat over Mij geschreven staat in de wet van Mozes en de profeten *en de psalmen* moet vervuld worden' (Luc. 24:44).

Vóór Pinksteren leveren Psalm 69 en 109 'bewijsteksten' in verband met de noodzakelijke vervulling van de vacature-Judas

(Hand. 1:20). Op het pinksterfeest citeert Petrus Psalm 16 en 110 ten bewijze dat God Jezus tot Heer en Messias gemaakt heeft (Hand. 2:25-28, 34-36). Sindsdien laat de kerk van het nieuwe verbond zich het psalmboek niet meer uit handen nemen. Men looft daarmee God in het licht van Jezus' vervulling. In een vroeg smeekgebed vinden we Psalm 2 geciteerd (Hand. 4:25, 26).

We zullen er mee dienen te rekenen, dat ook in de verstrooiing, de diaspora, in de synagogen de Psalmen gezongen werden. Dit betekent dat ook vele 'Grieken', gelovigen, Godvrezende uit de heidenen, daarmee bekend waren. Juist uit de rangen van deze categorie kwam de kern van de eerste christelijke gemeenten in de diaspora. Daarom vormde het zingen van Psalmen in de eerste christelijke gemeenten geen probleem. Er was geen discussie over. Men was toch het nieuwe Israël, en daarom eigenaar van Israëls liedboek? Niemand van heidense komaf was in de eerste tijd geneigd om de Psalmen tot 'joodse liederen' te devalueren. Men had uit handen van

Christus toch deze erfenis ontvangen? Is iemand blij te moede? laat hij *psallein*, psalmzingen (Jac. 5:13). Nieuwere vertalingen maken hier 'lofzingen' van, maar het komt me voor, dat de vertaling 'psalmzingen' gewettigd is. Aan te nemen is dat Paulus en Silas Gods lof in de gevangenis te Filippi gezongen hebben door Psalmen aan te heffen. Bijvoorbeeld Psalm 18 of 99, die spraken over aardbevingen. Niet alleen de gevangenen hoorden naar hen, maar ook de Here (Hand. 16:25, 26). In 1 Cor. 14:15 wordt ook van een *psallein* gesproken. Grosheide merkt in de 'Bottenburg' op, dat gezien vers 26 (*psalmon*) aan psalmzingen gedacht is. We kunnen hier tegelijk nog meenemen, dat Grosheide bij vers 26 opmerkt, dat het: 'Heeft iemand een psalm' niets te maken heeft met het bekende 'teksten krijgen' in mystieke kringen. Het 'hebben' wijst op het charisma van het voortdurend in bezit zijn van die psalm, niet op een plotselinge inval. Men heeft het charisma om (op bijzondere wijze) een passende psalm te zingen. Aldus Grosheide. We zouden hier m.i. ook kunnen denken aan het gepast 'opgeven', c.q. inzetten van een psalm.

Opmerkelijk is dat het roomse *Liturgisch Woordenboek II*, Roermond 1965-1968, kolom 2315, stelt dat de psalmen, hymnen en geestelijke leiders in Col 3:16 en Ef. 5:19 wel oudtestamentische psalmen zullen aanduiden. Men merkt het: bij de exegetische spreekt de liturgische traditie een woordje mee. Waar men zelf uit een achtergrond komt, waarin het psalmboek verdrongen is door het gezangboek, zal men het *psallein* eerder met lofzingen vertalen als

11

daar waar het zingen van Psalmen Davids nog gekend wordt.

Over het zingen van gezangen willen we later iets zeggen. Hier volstaan we met te constateren, dat de eerste pinksterkerk te Jerusalem de joodse uren van het gebed onderhield (Hand. 3:1;10:9) waarbij ook het zingen van Psalmen behoorde. Teksten als Hand. 1:14;2:42,47 zullen wij ook hiermee in verband dienen te brengen. De eerste kerk kende een welgeordend gebed dat zich van psalmen bediende. Het volharden in de gebeden en het loven van God (Hand. 2:42, 47;1:14) kan niet van het zingen van Psalmen losgemaakt worden. Het 'loven van God' is bij Lucas een kernwoord (Luc. 24:25; Hand. 3:8,9;16:25;21:20), dat nauw met het psalmodiëren verbonden is.

De kerk, die zich vanuit Jerusalem verspreidde, heeft het zingen van de Psalmen gehandhaafd. Graag zouden we meer weten van de eerste eeuwen. Uit de gegevens die we hebben kunnen we opmaken, dat de Psalmen gezongen zijn, in de huizen en tijdens de diensten. Het is mogelijk dat de joden de gewoonte hadden de Psalmen op de rij af te zingen. Men brengt wel de vijf boeken der psalmen (I, Ps. 1-41; II, Ps. 42-72; III, Ps. 73-89; IV, Ps. 90-106; V, Ps. 107-150) in verband met de vijf boeken van Mozes. Bij elk boek van Mozes zou dan een boek van de Psalmen passen. Aan te nemen is, dat als deze gewoonte bestaan heeft, men ook in christelijke gemeenten zal overgegaan zijn tot een systematisch zingen van (alle) Psalmen. De martelaarsverhalen later zien, hoe men de Psalmen kende.

12

De kerk van de middeleeuwen

Bij de monniken is het zingen van Psalmen een deel van het dagelijks leven geweest. Zij hielden zich immers bezig met het gebed en waren de Psalmen geen gebeden? Daarom vinden we nog steeds in het roomse brevier de Psalmen voorgeschreven. Bij Augustinus merken we, hoe zijn taal van die van het psalter doordrenkt was. De Psalmen waren ook opgenomen in de liturgieën van de kerken in oost en west. Doordat men in het westen een Latijnse vertaling gebruikte, kon het volk daar ook de psalmen meezingen.

De ontwikkeling echter van een 'geestelijke stand' van priesters had nadelige invloed op de zang van Psalmen door het kerkvolk. De priesters vormden een koor; het volk mocht eerst nog telkens een regel meezingen. Doch hoe langer en meer nam de geestelijkheid het zingen over. De

melodieën werden verder ook al moeilijker zingbaar voor de gewone man. Bovendien veranderde de volkstaal en... de kerk bleef vasthouden aan het Latijn.

Om het te zeggen met de *Encyclopedie van het katholicisme*, Amsterdam 1959, p. 667: 'De neiging tot clericalisering der liturgie en het vasthouden aan het Latijn als cultustaal hebben daarentegen het katholieke volk veel verder van de psalmen verwijderd gehouden'.

In het missaal kwamen de Psalmen heus wel aan de orde, ten minste gedeelten daarvan. Ze werden echter niet meer gezongen door de leken, die immers geen Latijn kenden. Ze bleven gereserveerd voor de geestelijkheid die overigens ook de volledige Psalmen in haar brevier afgedrukt vond. De leken kwamen in de eredienst niet veel verder dan het zingen van : Amen, halleluja en Kyrie eleison.

Billijkheidshalve moet gezegd worden, dat bij dit alles de liefde tot de Psalmen niet geheel onder het volk uitdoofde. Sinds het jaar 1000 verschijnen in Europa heel wat vertalingen van het psalterium. In 1480 wordt te Delft *Die duytsche Souter* (= Psalter) gedrukt. F.W. Dankbaar heeft in zijn afscheidscollege gesproken over: Middeleeuwse oorsprongen van gereformeerde liturgie (*Ned. Theol. Tijdschrift* XXX (1976), p. 1-14).

Hij noemt dan verschillende elementen, zoals het voorlezen van de wet. We zullen echter hebben te bedenken, dat ook de waardering van het Psalter (Souter) dat immers in het breviarium, het getijdenboek, stand, in de middeleeuwen zich onder de leken gelden

13

deed. Ook al kregen zij in de officiële liturgie geen kans om in de volkstaal psalmen aan te heffen. De belangstelling van de Reformatie voor het psalter kwam niet uit de lucht vallen. Deze was in de voorreformatische tijd voorbereid.

14

De Reformatie

De Reformatie gaf aan het volk de zang in de kerk weer terug.

In de lutherse reformatie leidde dit tot het zingen van vrije liederen.

In de calvinistische reformatie echter werd ernst gemaakt met het herstel van het psalmgezag door de gemeente *in de eredienst*.

Het laatste, het zingen in de eredienst, dient geaccentueerd te worden.

In de dertiger jaren van de zestiende eeuw werd het zingen van Psalmen populair in Frankrijk. Net zo goed bij de roomsen als bij hen die naar de Reformatie neigden. In Clemense Marot vonden de Psalmen een uitnemende dichterlijke vertolker. Ieder zong Psalmen, in huis en op straat, tot aan het hof toe. De wijzen die men gebruikte waren echter niet altijd even stichtelijk.

In 1540 kwam in Nederland Willem van Zuylen van Nyeveld met zijn Souterliedekens, bewerkt volgens de Vulgaat en uitgegeven met toestemming van de landvoogdes. Maar ook hier weer: allerlei deuntjes werden als wijs gebruikt. Wat dunkt u van Psalm 75 op de wijs van: Lijksen zou backen, Mijnheer zou kneën. Of Psalm 92 op de vooize: Het soude een meijken halen wijn.

Het is daarom de grote verdienste van Calvijn geweest, dat hij sinds zijn straatsburgse tijd zich niet alleen beijverd heeft voor het tot standkomen van een bundel van enige berijmde Psalmen, doch dat hij ook ijverde voor gepaste wijzen daarbij.

Voor de geschiedenis van de psalmberijming verwijzen we naar de interessante publicatie van H. Hasper, *Calvijn's Beginsel voor de(n) Zang in de(n) Eredienst* I en II, 's Gravenhage 1955 en 1976. Niemand die zich verdiepen wil in de historie van het gereformeerde psalmgezag kan dit werk ongelezen laten. Er zijn zoveel gegevens verzameld dat thans slechts onwil om hiervan kennis te nemen oorzaak kan zijn van een ondeskundig spreken over deze materie.

Calvijn was werkelijk niet de enige die zich beijverde voor het psalmgezag. In Lausanne, bijvoorbeeld, kende men een eigen berijming. In Londen werkte Jan Utenhove, ouderling van

de Nederlandse vluchtelinggemeente, aan zijn psalmberijming. De volledige uitgave verscheen na zijn dood in 1561.

De berijming van Marot, aangevuld door Beza, is echter op den duur alom aanvaard in Zwitserland, Frankrijk en de zuidelijke

Nederlanden door de gereformeerde gemeenten. In het Nederduitse taalgebied werd de berijming van Datheen, die een vertaling van de franse berijming was, ingevoerd. De betere vertaling van Marnix van St. Aldegonde kon helaas geen algemene aanvaarding verwerven. Maar in elk geval: ook in de noordelijke Nederlanden zong men nu voortaan de Psalmen van David op de geneefse vooizen.

Door Gods genade was in de Reformatie hersteld, wat de oude kerk bezeten had: het zingen van de Psalmen. Zeker, men zong niet de letterlijke tekst. Men kon van het volk toch niet verlangen, dat het op gregoriaanse wijze ging psalmodiëren. De Psalmberijming wilde echter niets anders zijn dan een vertaling van de Psalmen in een makkelijk zingbare en makkelijk te onthouden strofische vorm.

De mondigheid van het kerkvolk kon weer openbaar worden. Het is goed, dat men de HERE love.

Geen zingen van versjes

Wie een psalmboek van de Statenberijming van 1773 inziet, of een berijming van Datheen, bemerkt dat er bij grote Psalmen telkens tussen de coupletten staat: 1. PAUZE, 2. PAUZE, enz.

Wat betekent dit toch?

Bij kleinere Psalmen, zoals 112-114 vinden we deze aanduiding niet.

Wat is de oorzaak hiervan?

De oplossing is nogal eenvoudig.

We vinden ook in het psalmboek van Genève tussen de Psalmen aanduidingen als: PAUSE I, II, enz. Het was in die tijd gewoonte, dat men volgens een rooster de Psalmen in de diensten zong. Dus geen 'vrij' opgeven van een versje, maar zingen van gehele Psalmen, of als de Psalm langer was, een gedeelte daarvan. Men zong in Genève en Lausanne aan de hand van een tabel in een half jaar de gehele psalmbundel van 150 Psalmen door. Hasper publiceert in deel II (p. 56) van zijn bovengenoemd werk zo'n rooster. Tijdens een dienst zong men vijf keer en dat kon wel een zingen van negentien coupletten betekenen. Uiteraard was het tempo van het zingen in die dagen niet koraalmatig. E. Doumergue, *Le vrai chant du vrai psaume huguenot*, heeft nadrukkelijk gewezen op de 'vitesse' waarmee de eerste generatie hugenoten de Psalmen zong (p. 91 ev.).

Voor wat de Nederlanden betreft was het zo, dat men daar op dezelfde wijze te werk ging. Het convent van Wezel (1568), dat twee jaar na de publicatie van Datheen's psalmboek gehouden werd, adviseerde om in de kerken borden te hangen waarop de Psalmen die men zou zingen werden aangegeven.

'Op dat die wil, tevoren overdenke 'tgene men singen sal; 't en zy men best agt de Psalmen van voren tot agteren toe ordentlyk te vervolgen: want wy laten elke Gemeynte in hare vrijheyte, op wat ordre zy de Psalmen willen singen'.

De uitspraak is leerzaam.

Vrijheid, die bestond er. Men kon verschillende methoden toepassen. Het was echter een vrijheid tot het zingen, niet van een enkel versje, maar van Psalmen! De Reformatie was toch niet gekomen om in het nederduits minder aan het volk te geven dan de roomse kerk dat deed in het Latijn? Men zong Psalmen. En volgens een 'ordre'. Een voorbedachte orde.

Het is merkwaardig dat heel wat spuurwerk nodig is om na te gaan, hoe men eigenlijk dienst hield sinds de zestiende eeuw. Er zijn vele preken uitgegeven, maar daar staat doorgaans niet bij hoe de liturgie in elkaar zat. We hebben liturgische formulieren, maar die zeggen vrijwel niets over het zingen van Psalmen. Allerlei besluiten van kerkelijke vergaderingen gaan doorgaans over andere taken, tuchtgevallen, organisatiekwesities, leergeschillen. Toch zijn er hier en daar wel aanwijzingen.

Men had destijds de gewoonte om van een voorlezer en een voorzanger gebruik te maken. Vaak waren de ambten van lector en cantor in een personele unie verenigd. Het orgel werd eerst niet voor de begeleiding ingeschakeld.

Welnu, in Dordrecht had men tot 1611 geen voorzanger. Dat kon 'm wel eens op het geld vastgezet hebben, want de magistraat moest betalen. In 1611 besloot de magistraat om een voorzanger tegen een jaarwedde van f 36,- aan te stellen, 'mits dat hij in de bediening van dit ampt de ordre volgde, die hem bij den kerkeraad zou gegeven worden'. Weer die 'ordre'! De goede man moest ervoor zorgen 'terstont nae 't klokke-geluyt de Psalmen op te heffen ende dat vervolgens nae de ordre der Psalmen ende Pauses derselve'

We zien hieruit, dat men in Dordrecht dus systematisch de 'heyli- ghe Psalmen Davids' zong. De kerkeraad gaf daarin leiding. Niet de dominee, maar de kerkeraad. Kom daar eens om, vandaag.

Aan de voorzanger/voorlezer was het eerste gedeelte van de dienst opgedragen. Hij las hoofdstukken uit de Schrift, las de tien geboden, gaf Psalmen op, en zong deze voor. Daarna kwam de predikant in actie, die voor de preek de preekstoel beklom. De tien geboden werden ook wel gezongen. Nadat de voorlezer/voorzanger zijn werk gedaan had, sprak de predikant het votum uit: 'Ouse hulpe stae in de name des Heeren, die hemel ende aerde geschapen heeft', en daarna het gebed voor de predikatie.

Allerlei overblijfsels van deze 'ordre' waren er nog wel tot in de eerste helft van deze eeuw in Nederland te vinden, met name in hervormde gemeenten. De voorlezer/voorzanger. Het zingen der gemeente nadat de voorzanger een Psalm opgegeven had, tijdens welk zingen de predikant binnentrad. Het zou een interessante studie zijn om dergelijke gebruiken eens na te gaan, des te meer omdat daar zo weinig over vastgelegd is, voor zover mij bekend. De gegevens over Dordt ontleenden we aan G.D. Schotel, *De openbare Eeredienst*, Haarlem 1870, p. 362.

In 1787, het jaar van de aanhouding van prinses Wilhelmina bij Goejanverwellesluis, werd te Amsterdam een boek uitgegeven, dat de volgende wijdlopijge titel droeg: *Oude en tegenwoordige Staat en Geschiedenis van de Godsdienstplichten, Kerkzeden en gewoonten van alle Volkeren der Waereld, van de Schepping of tot op heden*. Op p. 158 lezen we daarin het volgende inzake de 'Godsdienst der gereformeerden':

'Na dat de Gemeente vergaderd is, treed de Leeraar in zyn gestoelte, en vermaant de Gemeente hunne herten hemelwaards te verheffen, leest eenige hoofdstukken uit het Oude en Nieuwe Testament, waarna een Psalm aangeheven word. Dit verricht zynde, leest hy de wet der tien woorden en de Geloofsbelydenis der Apostelen, wordende hierna nogmaals een Psalm gezongen: dit laatste heeft alleen des zondags morgen plaats. Nu beklimt de Leeraar de preekstoel, spreekt eene zegen uit over de vergadering, doet eene korte vooraffspraak en vervolgens een gebed, op het onderwerp dat hy zal verhandelen passende, leest uit de voor hem liggende Bybel de text voor zyne leerreden af, verklaart dien naar zijn beste vermogens, past de verhandelde waarheden op zyne hooreren toe, waarna de Godsdienst verrichting met een gebed, een kort Psalmgezag, en een zegen over de Gemeente besloten word'.

Mogelijk is bewust boek uit het Frans vertaald, zoals men in die tijd nu eenmaal maar bij vertalingen leefde. Zette Betje Wolff niet op haar boek: 'Niet vertaald'? In elk geval krijgen we hier een overzicht van de calvinistische eredienst. Wat de voorlezer/voorzanger elders deed, doet hier nu de predikant. Dit is in de dienst geïntegreerd, doch de predikant bevindt zich 'in zyn gestoelte', niet op de preekstoel. Waar het ons nu om gaat is, dat niet alleen 'eventjes' gelezen

wordt, liefst zo weinig mogelijk, maar dat de *lectio* uit het Oude en Nieuwe Testament grote aandacht krijgt, terwijl *Psalmen* gezongen worden. Alleen na de preek is sprake van een 'kort Psalmgezang'. Het zingen van een enkel 'vaersje' in het eerste gedeelte van de dienst was er nog niet bij.

In Leerdam stond in de tachtiger jaren van de achttiende eeuw ds. J. Claessen. Als ik het wel heb, hangt in de Theologische Hogeschool, Broederweg, nog een gravure die hem uitbeeldt. Hij gaf eens een prekenbundel uit en in het woord vooraf vertelde hij, dat hij, die blijkbaar allerminst Oranjegezind was, eens het slachtof-

19

fer werd van een oproer. Op de zondag die volgde moest volgens de regel een Psalm gezongen worden, die sloeg op het oordeel over de goddelozen. Om het volk te sparen, dat zo tegen hem gerebelleerd had, liet hij die maar overslaan en hij gaf de voorzanger opdracht om een andere psalm op te geven, die minder op de situatie van toepassing was. Men was nogal op hem gebeten omdat hij o.a. destijds in 1887 niet bij prinses Wilhelmina zijn opwachting gemaakt had, die na het gebeuren bij Goejanverwellesluis haar in trek genomen had in het oude jachtslot van de Oranjes te Leerdam.

Uit dit verhaal zien we, dat laat in de achttiende eeuw de gewoonte bestond om volgens 'ordre' Psalmen te zingen. Het feit dat Claessen een en ander uitvoerig vertelt kan erop wijzen, dat in zijn tijd deze gewoonte bezig was om te veranderen. Leerdam kan wat langer aan het vroegere gebruik vastgehouden hebben.

20

Doen we wel recht aan de Psalmen?

Doorgaans word het zo gesteld:

De Gereformeerde Kerken zingen Psalmen.

Er is reden om deze stelling aan te vechten.

De Gereformeerde Kerken zingen *fragmenten* van het psalmboek. Iedereen kan het controleren. Statistieken hebben bewezen, dat slechts een gedeelte van de Psalmen in de eredienst aan de orde komt. Van een 'ordre' in het zingen van de Psalmen is geen sprake. Afscheiding en Doleantie hebben in dit opzicht geen verbetering gebracht. In de vorige eeuw schreef de bekende predikant L. Lindeboom (later professor te Kampen) in *De Christelijke Gereformeerde Kerk* (1875), p. 42: 'Wij erkennen 150 psalmen, en zingen er... nog geen 30'. Hij schreef dit in het kader van een pleidooi voor een bundeltje Gezangen. We komen daar later op terug, maar het gaat ons hier om het feit, dat hij dit feit eerlijk consta-teert en tevens de schuld voor een goed deel aan de zangwijzen geeft.

Wat dit laatste punt betreft: er heeft sinds de dertiger jaren, niet het minst dank zij ds. Hasper, een verblijvende terugkeer tot de oorspronkelijke zangwijzen plaats gevonden. Wanneer men zijn best doet om de gemeente bepaalde 'onbekende' melodieën aan te leren, zal blijken dat er onder de psalmmelodieën juweeltjes zijn. De verbetering van het psalmgezag en de mogelijkheden daartoe leidden echter niet tot een herstel van het zingen van gehele Psalmen en de gehele Psalmbundel. We kunnen tevens stellen: *Nieuwe psalmberijmingen zullen eveneens niet bijdragen tot een dergelijk herstel.*

De oorzaak?

De oorzaak is gelegen in een verlaten van de 'ordre'.

Piëtisme en methodisme en ook een grote dosis liberalisme waren de oorzaak, dat men het zingen van de Psalmen prijsgaf en volstond met tot meerdere stichting hier en daar een bruikbaar versje uit te lezen, als een krent uit een krentenbrood. Het werd aan de leraar overgelaten om een toepasselijke opsiering van zijn leerrede uit te kiezen. Het psalmboek werd aldus niet gebruikt, maar misbruikt. Het heet dan dat Gods Woord alleen in de eredienst aan de orde komt. In feite

wordt echter van Gods Woord afgedaan. Men is tevreden met een *selectie*-psalmbundel, hoewel in naam de 150 Psalmen Davids nog gehandhaafd worden. Veel

drukte over melodieën en berijmingen. Maar in de praktijk gaat het meeste ervan in het archief, wordt op dood spoor gezet.

Men kan een grote mond hebben over de franse kerken die volstaan met een bloemlezing uit de Psalmen. Bij de Remonstrantse kerk is het navenant. De bundel daarvan bevat een keuze uit de Psalmen. Heeft men echter het recht om hier iets van te zeggen, als de praktijk in feite ook maar leidt tot een selectie van evenveel of minder Psalmen?

Gaat zoiets niet op huichelarij lijken? Zijn we niet bezig onze liturgie voor wedergeboren te houden, terwijl we eigenlijk bezig zijn om ons te verwijderen van wat Calvijn voor ogen stond: Terugkeer tot de praktijk van de eerste eeuwen? Hebben we wel reden om de pretentie te voeren, dat we Gods Woord in de eredienst aan het woord laten komen? Wij met onze uiterst kleine *lectio* en onze versjes?

Er zijn zonen die neen zeggen en ja doen. Wat te denken als men het roomse *Missel de l'assemblée chrétienne*, présenté par l' abbaye de Saint-André opslaat, en bemerkt dat daarin in een jaar het volledige *psautier* aan de orde komt (Gélineau)? Men kan zeggen: Ja, maar de Psalmen fungeren hier als een introitus bij de mis. Het zij zo. Doch Calvijn zou zich zeer verheugd hebben over dit naar voren schuiven van de gehele Psalmen, want hij wist dat het Woord sterk is. Moeten wij zonen blijven, die ja zeggen en neen doen?

Er dienen wegen gezocht te worden om de gehele Psalmen weer in de dienst te zingen. Het grapje dat dat bij Psalm 119 wel een lange geschiedenis zal worden, is hierbij ongepast; men kan immers die Psalm in gedeelten zingen en ook andere langere Psalmen.

'De bedoeling was, dat *alle* Psalmen gezongen werden. En dan helemaal. Niet maar "versjes", maar Psalmen!'

Aldus G. van Rongen, *Zijn schone Dienst*, Goes 1956, p. 122, 123. Nimmer is dit bestreden. Men heeft het aangehoord en is tot de 'orde' van de dag overgegaan. Inmiddels zijn twintig jaren voorbijgegaan. En men liet de zaak zoals die was. Hierin zal verandering *moeten* komen. Want men kan niet ongestraft ja zeggen en neen doen. Verwaarlozing van het gebedenboek der kerk, het boek der Psalmen, zal zich wreken.

De Psalmen zijn gegeven omdat daardoor het verbondsverkeer tussen de HERE en ons ordelijk onderhouden zal worden. Dat

verbondsverkeer wordt ernstig gestremd, als we delen van *Gods* gebedsformulier gaan weglaten. Als een dominee het in zijn hoofd haalt om uit het doopsformulier iets weg te laten, is het niet best. Hij kan dat niet doen op poene van met de kerkelijke censuur in aanraking te komen. Hij kan echter ongestraft uit *Gods* formulieren hele gedeelten schrappen. Niemand zal hem iets verwijten. Eerder zal men het hem kwalijk nemen als hij 'lang' laat lezen en zingen.

Is deze situatie niet vatbaar voor doorgaande reformatie?

Iemand moest eens op het idee komen om te poneren dat men maar met een selectie van de Psalmen in de gereformeerde liturgie kon volstaan. Hij zou - om de woorden van W.H. Gispen te gebruiken - als een gevallen morgenster in de tien provinciën des koninkrijks van de kerkhemel in de diepte neergeslingerd worden. Indien echter de *praktijk op* een selectie wijst, is dat niemand een zorg.

Terug naar de handhaving van de gebedsformulieren van

enigheid

Niets anders te willen voorstaan dan de voortzetting van Israël en de oude kerk te zijn...

Het is een schone zaak.

Maar dan moet men dit ook beléven. Ook ten aanzien van het psalmgezang.

Daarom willen we hier tot een radicale verandering oproepen.

We menen het veiligst te gaan, door ons aan te sluiten bij Wezel 1568.

Of de Psalmen op de rij af zingen.

Of volgens een vast rooster.

Een kerk kan hier het initiatief nemen. En laat vandaar de victorie van de Psalmen beginnen. We staan er beter voor dan vroeger. We hoeven niet de berijming van de 'kromtongige' Datheen te zingen. We beschikken over herstelde melodieën en vaardige organisten. En zonder organist gaat het met een voorzanger ook nog wel. Kerkeraden dienen de stapel ingekomen stukken eens even aan de kant te schuiven en prioriteit te geven aan de *gebeden* van Israël. *Zij*, en niet allereerst de weleerwaarde heren predikanten, zullen het initiatief hebben te nemen. Is de tijd er rijp voor? De tijd is altijd rijp om Gods gebod inzake het gebed, het voornaamste stuk van de dankbaarheid, op te volgen. Het is goed, de HERE te loven, Uw naam PSALMEN te zingen, o Allerhoogste. Zo begint Psalm 92, een lied voor de sabbatdag. Laten we ons beijveren om zo thans de eeuwige sabbat in dit leven aan te vangen.

En het alternatief?

Als er geen terugkeer is tot het Psalmen-zingen zoals de oude kerk dat deed en Calvijn dit weer invoerde?

Uitholling van het verbond.

Vervlakking van het verbondsverkeer.

Uitslijting van de kennis der Psalmen, zo noodzakelijk voor het verstaan van het Nieuwe Testament.

Doorgaande selectie van de Psalmen.

In onbruik raken van de zogenaamde wraakpsalmen.

Niet meer verstaan van de Psalmen die over verbondswraak spreken.

Toename van individualisme en methodisme.

24

Verdringing van de psalmen door 'vrije' Gezangen van kleurloze aard.

We kunnen niet over de Psalmen spreken, zonder dat ook het thema 'Gezangen' aan de orde komt.

Daarom zal in het vervolg daarop nader ingegaan worden.

25

(*blanco pagina*)

26

GEZANGEN

27

De oude kerk

Er staan ook Psalmen in de Schrift buiten het psalmboek. Zij worden *doorgaans* als cantica, gezongen, aangeduid. Past men zich aan het Grieks aan, dan spreekt men van *oden*.

In de tempel en synagoge was men gewoon deze te zingen. De twee oden van Mozes (Ex. 15; Deut. 32), het lied van Hanna, die van Hizkia (Jes. 38), Jona en Habakuk (Hab. 3). Men zong ook wel Jes. 26:9-20. Met name de gezangen van Mozes waren zeer populair. Dat kon ook niet anders. Had de HERE niet nadrukkelijk gezegd: 'Nu dan, schrijf dit lied op en *leer het aan de Israëlieten*, leg het hun op de lippen opdat dit lied Mij tot getuige zij tegen de is-raëlieten' (Deut. 32:19).

Wanneer we het Nieuwe Testament inzien, bemerken we keer op keer hoe de kennis van deze *cantica* verondersteld werd. In *Oudtestamentische priesterlijke Motieven in de Apocalyps*, Goes 1956, en in *Openbaring van Jezus Christus*, Groningen 1971, heb ik een lijst gegeven van die plaatsen in Openbaring die met Deuteronomium 32 verband houden. Betreft men het gehele Nieuwe Testament in het onderzoek, dan kan deze lijst nog belangrijk uitgebreid worden. Nestle noemt, afgezien van Openbaring, tien plaatsen waarin Mozes' lied in Deuteronomium aangehaald wordt, direct of indirect. Deze opgave is voor uitbreiding vatbaar. Nestle noemt bij voorbeeld niet Handelingen 2:40, waarin Petrus zijn pinksterpreek samenvat: 'Laat u behouden uit dit *verkeerde geslacht*'. De term: 'verkeerde geslacht' is ontleend aan Deuteronomium 32:5 en 20. Werd dat lied niet in de morgen in de tempel gezongen? Ook het spreken van Jezus over 'dit geslacht' (bv, in Matth. 12:39; 16:4; 17:17) zal hierop teruggaan.

We kunnen trouwens zeggen, dat binnen het Oude Testament er telkens een teruggrijpen is naar Deuteronomium 32, bijvoorbeeld in het lied van Hanna, doch ook in de profeten. Werd daarin niet bedreigd met de verbondswraak, waarover de profeten zo vaak spraken?

De eerste christelijke kerk heeft daarom niet alleen het psalmboek overgenomen, doch zij nam ook de *cantica* op in haar liturgie. Dat komt heel duidelijk uit in een verzameling *cantica* die opgenomen is in de Codex Alexandrinus (vijfde eeuw), die men in het Brits Museum te Londen kan bewonderen. Behalve de boven genoemde vinden we daarin het lied van Azarja en van de drie jongelingen in

de vurige oven uit de apocriefe toevoegingen bij Daniël. De diaspora gebruikte nu eenmaal die toevoegingen en de oude kerk luisterde noch naar Melito, noch naar Hieronymus, en stond niet afwijzend tegenover de apocriefen. Trouwens, als Datheen in het wonderjaar 1566 zijn psalmberijming publiceert, verwijst hij in de voorrede ook naar 'die metghesellen Danielis in den vierighen ouen' om daarmee de noodzaak van het gezongen gebed en lied te beklemtonen.

De lijst van de Alexandrinus bevatte verder de nieuwtestamentische *cantica*, die van Maria, Zacharias en Simeon, benevens de engelenzang.

Nader onderzoek heeft duidelijk aangetoond, dat de catalogus die de Codex Alexandrinus geeft, de weergave is van een min of meer geijkt gebruik in die dagen. Men zong bij doopplechtigheden het lied van Exodus 15, na de doortocht door de Rode Zee. Via Luther's Taufbuechlein van 1523 is ook een herinnering aan die *transitus* in ons doopsformulier terechtgekomen: Gij, die de ver-stokte farao met al zijn volk... Ym rotten meer erseufft, formuleerde Luther. Chrysostomus gewaagt verder van het zingen van het lied van Debora. Tot aan het einde der dagen zal het blijven klinken, zegt hij. Ook van het zingen van het lied van Jona (hoeveel keer wordt Jona niet in de catacomben afgebeeld en op oudchristelijke sarkofagen?) wordt gewag gemaakt. Men zong het lied van Habakuk en ook wel in de paastijd Jesaja 5:1-7, het lied van de wijngaard.

In het brevier vinden alle *cantica* nog hun plaats.

Wie de Gysbrecht van Amstel van Vondel kent, herinnert zich dat Gozewijn in het klooster aldus bidt:

Nu kinders, zet u hier, en dat een ieder non
Met my den lofsangh zing van ouden Simeon.

We kunnen aannemen, dat in de voorreformatische tijd de leken, die zich voor de Psalmen interesseerden, hun belangstelling ook naar de bijbelse *cantica* lieten uitgaan.

In het roomse missaal was echter van deze gezangen niet veel overgebleven, behoudens enige fragmenten uit Exodus 15, Deuteronomium 32 en Jesaja 5, bestemd voor de zaterdag voorafgaande aan pasen. Resten van het gebruik van de oude kerk die zo graag juist in de paastijd de *cantica* zong!

Tegelijk met de clericalisering van de kerk en de handhaving van het Latijn als liturgische taal verdween niet alleen het zingen van Psalmen door het volk, doch ook het zingen van de *cantica*.

De Reformatie

De Reformatie keerde, voor wat de Psalmen betreft, terug naar het gebruik van de oude kerk. Hoe stond dat ten aanzien van de 'Enige Gezangen', de *cantica* van de oude kerk?

Het antwoord moet enigszins teleurstellend zijn.

In de lutherse reformatie heeft een invoeren van 'vrije' gezangen zich doorgezet. In de angelsaksische gebieden heeft de schotse reformatie zich aan de Psalmen vastgeklampt, maar tevens moet erop gewezen worden dat in het angelsaksisch taalgebied het zingen van religieuze gedichten, hymns, al meer inburgerde.

In de calvinistische reformatie zette het zingen van Psalmen zich door in het franse en Nederlandse taalgebied. Tevens werden ook de nieuwtestamentische *cantica* berijmd en gezongen.

En de oudtestamentische *cantica*?

Aan pogingen om deze in te voeren ontbrak het niet.

Marnix publiceerde een berijming in 1591, Beza in 1591.

Marnix en Beza stierven echter, zonder dat ze het beleefden dat de kerken hun berijmingen overnamen. Marnix was de laatste jaren van zijn leven allerm minst populair. De overgave van Antwerpen vergaf men hem nooit. Het kan soms erg benauwd zijn in de kerk. Van Beza's berijming van *Les Saints Cantiques*, uitgekomen in het jaar dat hij zijn testament liet maken, zijn er naar men zegt nog maar twee exemplaren over waarvan er een zich bevindt in de bibliotheek van de Theologische Hogeschool aan de Broederweg te Kampen. Dit is al tekenend: voor Beza's testament in dezen was blijkbaar maar weinig belangstelling. De tijden waren roerig. Dit kan echter niet als verontschuldiging worden aangevoerd: in Calvijn's en Beza's leven was het stellig niet minder spannend. De oorzaak dat men geen interesse had in het *cantica*-project zal gezocht moeten worden in het feit dat het eerste vuur aan het afkoelen was. Een tijd van epigonen en ook van verwatering trad in. Het kerkelijk leven was bezig te bevriezen. Men had de Psalmen en de nieuwtestamentische *cantica*. Daarbij moest het maar blijven.

Tussen cantica en gezangen-als-vrijekerkliederen moet onderscheid gemaakt worden

Voor we verder gaan, dient stilgestaan te worden bij het gebruik van het woord 'gezag'.

Wanneer we over 'Psalmen' spreken, weet ieder wat bedoeld wordt. Een psalmberijming is een rijmende vertaling van de psalmtekst. Als we echter over een 'Gezang' spreken kan er misverstand komen. Door de invoering van de Evangelische Gezangen van 1805 zijn vele mensen kopschuw geworden voor het woord 'gezag'. Er zijn nu eenmaal de 'Enige Gezangen', doch daarbij moet het ook blijven. Daarom is men zonder uitzondering tegen invoering van elk nieuw Gezang, of het dan aan de Schrift ontleend is of niet. Met andere woorden: men scheert de bijbelse gezangen over één kam met de vrije kerkliederen, de hymns.

Om deze reden dient er goed onderscheiden te worden.

Opzettelijk hebben we in het bovenstaande het Latijnse woord *cantica* gebruikt om de liederen aan te duiden, die buiten het boek der Psalmen in de bijbel staan, en die in de synagoge en de oude kerk gezongen werden.

Wanneer we voortaan over Gezangen spreken, duiden we daar-mee aan de liederen die niet rechtstreeks berijmde vertalingen van oden in de Schrift wilden zijn. Het lied van Debora is een *canti-cum*. 'Uren, dagen, maanden, jaren' duiden we aan als een Ge-zang. Het lijkt ons het beste op deze wijze taken uit elkaar te hou-den. Anders dreigt er een onoverkomelijke verwarring.

Gezangen als symptoom van deformatie

Telkens, telkens worden er stemmen in de kerk gehoord, die roepen om invoering van Gezangen, met name in verband met christelijke feestdagen. Typerend is, dat in 1615, nog wel op last van de utrechtse synode, een bundel verscheen met de titel: *Hymni ofte Loff-Sangen op de Christelijcke Feest-Dagen ende Ander-sins*. Van invoering van deze bundel is niets gekomen; van de samenstellers kwamen er ook uit de remonstrantse hoek. Typerend is echter het: *Op de Christelijke Feestdagen*.

Die stem zal niet meer zwijgen. Ook vandaag niet.

Terwijl de oude kerk op een hoogfeest als pasen met overgave Mozes' liederen zong, ging een later geslacht tot op de huidige dag klagen: We moeten toch liederen hebben voor de christelijke feestdagen! Vele, vele voorbeelden zouden hiervan te geven zijn.

Wat zit hierachter?

We aarzelen niet om hier ronduit voor den dag te komen. Hierachter zit een deformatie streven dat enerzijds uitgaat van het 'kerkelijk jaar' en anderzijds toch eigenlijk de oudtestamentische Psalmen en *cantica* of oden enigszins armoedig vindt voor het nieuwtestamentisch kerkvolk.

De eenheid van het verbond wordt niet meer goed gezien.

Het kerkelijk jaar

K. Deddens heeft in zijn dissertatie *Annus liturgicus?*, Goes 1975, een boekje over het kerkelijk jaar open gedaan. Hij toont aan dat Cyrillus van Jerusalem, die in de vierde eeuw leefde, de beslissende stoot gegeven heeft tot het instellen van een reeks liturgische feesten en vieringen, die over de kringloop van een jaar verdeeld zijn en elk jaar weer terugkeren. Zij dramatiseren de heilsgeschiedenis. Een ontwikkeling is zo ingezet, aldus Deddens, die steeds verder afvoert van de eisen van de Schrift (p. 204). Dit leidt tot knechting van de gewetens, eigenwillige godsdienst en mensverheerlijking (p. 205).

Het is bekend dat een man als Calvijn niet veel van het kerkelijk jaar moest hebben. Onze vaders hebben tenslotte onder druk van de overheid en om het volk uit de taveernen te houden in hun

kerkenordeningen noodgedwongen gesproken van een onderhouden van kerst, Pasen, hemelvaartsdag en Pinksteren. Het onderhouden van de Goede Vrijdag wisten zij gelukkig nog van deze bepalingen uit te sluiten, maar sinds de hervormde synode in de vorige eeuw het initiatief tot de viering van de Goede Vrijdag nam onder invloed van de Groninger Richting, kan men ook vandaag stemmen vernemen om het onderhouden van de Goede Vrijdag maar op te nemen in de kerkorde.

Typerend is, dat in hetzelfde jaar waarin Deddens promoveerde, op de tafel van de synode van de (vrijgemaakt) Gereformeerde Kerken in Nederland een rapport gelegd werd, waarin een opschrift luidt: *Gezangen voor het kerkelijk jaar ter aanvulling*. Onder dit hoofd lezen we: 'Afgedacht van de berijmde Schriftge-deelten, die vanouds in de bundel "Enige Gezangen" voorkomen, zijn in de bestaande bundel slechts twee liederen voor Advent en Kerst, t.w. de Gezangen 10 en 11. Deputaten achten het nood-zakelijk dit aantal uit te breiden en adviseren nog een adventslied en twee kerstliederen op te nemen' (*Acta-1975*, p. 364).

Uit deze passage blijken verschillende dingen:

1. Van het kerkelijk jaar wordt als iets vanzelfsprekends uitgegaan.
2. Dit brengt weer mee, dat het eveneens vanzelfsprekend geacht wordt dat er liederen voor het kerkelijk jaar komen.
3. Het invoeren van 'vrije' liederen voor de feestdagen wordt

33

als iets beschouwd, dat geen tegenstand ontmoeten zal.

4. Tegelijk worden de *cantica* van Maria, enz., die bedoeld zijn voor de *geregelde* eredienst en dat heus niet alleen in de kersttijd, *teruggedrongen tot een bepaalde sector van het kerkelijk jaar*.

Een ontwikkeling wordt zo ingezet, die steeds verder afvoert van de eisen der Schrift. De oude kerk kende als enig feest het paasfeest, waarop aan alle heilsfeiten gedacht werd, de wederkomst inclus. Reformatoren als Calvijn hebben het vieren van de zondag geaccentueerd en zij verzetten zich tegen een gedramatiseerd kerkelijk jaar. Wanneer tegen hen gekozen wordt, zal men dit dienen te *motiveren*.

34

Zijn de oudtestamentische Psalmen en cantica armoedig?

In het reeds genoemd rapport lezen we ter verdediging van het opnemen van: 'De ware kerk des Heren' als Gezang (Liedboek 303) de volgende uitspraak: 'Het is noodzakelijk dat de gemeente het lied van de strijdende kerk ook nieuwtestamentisch zingt' (p. 366). Ten aanzien van het voorstel om 'Heft op uw hoofden, poorten wijd' (Liedboek 120) op te nemen, wordt gezegd, dat het thema van dit lied gevormd wordt door Ps. 24:7 ev., 'maar in de uitwerking van dit thema komt heel de nieuwtestamentische vervullingsrijkdom mee. Het gaat om "de Heer der heerlijkheid", dat is de "Christus", de "Heiland vol barmhartigheid" ' (p. 367, 368). Van: 'God is getrouw, zijn plannen falen niet' wordt gezegd dat het een verrijking van de nieuwtestamentische gemeentezang is (p. 366).

Hier wordt dus gesproken van een nieuwtestamentisch zingen, dat blijkbaar te onderscheiden is van een oudtestamentisch zingen. Wat wordt hiermee toch bedoeld? Er staat: 'OOK nieuwtestamentisch'.

Mogelijk krijgen we een antwoord als we lezen de opmerkingen, die de deputaten bij de apologie van 'God in den hoog' alleen zij eer' geven (Liedboek 254).

Zij adviseren dit lied over te nemen:

'Dit lied is een winst boven de Psalmen; zó kon er (nog) niet gezongen worden in de oudtestamentische eredienst'.

WINST BOVEN DE PSALMEN. *

Het staat er werkelijk.

* Deze uitdrukking vinden we overigens reeds in de regels, waaraan de synode van Hattem-1972/3 de deputaten bond (*Acta*, art. 171, blz. 185): 'het lied moet een winst zijn boven de Psalmen en mag niet leiden tot onderwaardering van de Psalmen'.

Dit is wel een paradoxale zin, maar het eerste gedeelte bevat geen woord frans. De synode van Kampen-1975 heeft haar deputaten weer opgedragen de richtlijnen van de synode van Hattem in acht te nemen (art. 444, *Acta*, p. 217).

Die moesten dus ook zoeken naar een winst boven de Psalmen onder de zogenaamde vrije kerkliederen.

De deputaten zijn zo belast met een bovenschriftuurlijke binding. Erger is, dat het

35

nieuwe Gezangenboek in feite pretendeert de titel te dragen: *Winst boven de Psalmen*.

Zoiets leidt tot - en nu volgt een citaat uit het tweede deel van de paradoxale zin -...*onderwaardering van de Psalmen*.

Genoemde regel en richtlijn is innerlijk even tegenstrijdig als de Verklaring van 1905 en typeert de situatie.

Deze regel gaat in tegen Gods Woord.

'Zo kon er niet gezongen worden in de oudtestamentische eredienst'.

Dat staat er ook.

We geloven ook dat dit waar is. Maar dan in een andere zin als schrijvers het bedoelen. Het laatste lied wemelt van algemeenheden en zo spreken de Psalmen nooit. De Heilige Geest wordt 'ons hoogste goed' genoemd, een gevaarlijke filosofische term. Van 'nood en schade' en van nood, angst en dood is sprake, maar niet van zonde. Is dat nieuwtestamentisch? Het is niet eens oudtestamentisch. En iets dergelijks valt te zeggen over de andere genoemde gezangen. In 'Heft op uw hoofden, poorten wijd!' komt beslist met heel de nieuwtestamentische vervullingsrijkdom mee. We komen niet verder dan de constatering: 'Hij maakt ons vrij, de angst verdwijnt'. Van de wet, waarvan Psalm 24 spreekt is geen sprake. En waar de Koning van Psalm 24 de tempeldeuren binnenrijdt vernauwt zich het perspectief tot: 'gezegend 't hart, dat openstaat en Hem als Koning binnenlaat'. Men zou hier kunnen verwijzen naar de verkeerde toepassing van: 'Zie, Ik sta aan de deur en Ik klop' op des harten deur.

Verder is *The Church's one foundation*, 'De ware kerk des Heren', een lied dat vandaag wel zó oecumenisch gebruikt wordt dat het in feite onzingbaar geworden is. Van een antithese die er ook in de kerk is, spreekt dit lied - in tegenstelling met de Psalmen die over de kerk spreken - in geen enkel opzicht. Alles is even mooi en prachtig. 'Door God bijeen vergaderd, een volk dat Hem behoort, als kindren van één Vader'. Achter de uitspraak:

'Het is noodzakelijk dat de gemeente het lied van de strijdende kerk ook nieuwtestamentisch zingt'

zetten we een groot vraagteken.

Wat is dat toch, dat 'ook nieuwtestamentisch zingen'?

De oude kerk heeft de Psalmen en de *cantica*, gezongen *e nomine*

36

Jesu, vanuit de nieuwtestamentische vervullingsrijkdom. Met de Psalmen en *cantica* ging de martelaarskerk de dood in. Wie Psalmen zingt en oudtestamentische *cantica* doet dit als lid van de kerk van het nieuwe verbond. Men moet de summariën, de opschriften boven de Psalmen in oude berijmingen en vertalingen maar eens nalezen. Van Rongen geeft daarvan in *Zijn schone Dienst* treffende voorbeelden. Hebben onze vaders zich arm gevoeld bij hun zingen van de Psalmen? Neen, ze lazen en zongen die vanuit de vervulling in Christus. Ze zongen liederen van de strijdende kerk. Hoe daverden de Psalmen der hugenoten door de lucht. Van Psalm 24, zo juist

genoemd, zegt de Deux-Aes-bijbel, dat het een profetie van het rijk van Christus is of van de kerk over de ganse wereld verbreid, die Hij zekere merktekenen (!) geeft: dat zij hebbe een heilzame leer, een hart door het geloof gereinigd en een onschuldig leven. Verder is aan het slot een heftige vermaning te vinden als in de tweede Psalm: Laat men zich buigen onder Christus en Zijn scepter. Zo las en zong de Reformatie deze Psalm.

Dit lezen en zingen is veel rijker dan wat in het genoemde gezang uitgedrukt wordt. De inhoud daarvan is pover, armoedig, daarbij vergeleken.

Hier is des Pudels Kern.

Altijd suggereert men dat het zingen van 'oudtestamentische' Psalmen en *cantica* toch maar oudtestamentisch blijft. Dan ontstaat het geroep: We moeten wat méér hebben. Als dat 'meer' op tafel komt, blijkt het doorgaans onder te doen voor de rijke bijbelse inhoud van Psalmen en *cantica*. Door de Heilige Geest lezen en zingen we deze immers in het licht der vervulling. En geen dichter op aarde kan zoveel menselijke inspiratie opbrengen, dat van zijn product gezegd kan worden:

DIT LIED IS EEN WINST BOVEN DE PSALMEN.

De les van de historie

In 1687 heeft Jacobus Koelman een *Aanspraak* aan de vluchtelingen uit Frankrijk gepubliceerd. Het edict van Nantes was toen opgeheven door Lodewijk XIV en vele hugenoten vluchtten naar Nederland. Koelman stond toen in Sluis, Zeeuws Vlaanderen. Hij gaat in zijn *Aanspraak* geweldig tegen de hugenoten te keer. Spreekt over de 'uiterlijke oefeningen' der fransen 'waar onder byzonder was haar Psalm-zingen' en zegt dat dat Psalm-zingen God niet behaagt als men zo zorgeloos en werelds blijft en meent dat spoedig de verlossing komen zal. Koelman, de man van de nadere reformatie, keert zich hier tegen de profetieën van Jurieu. Maar het punt waarom het ons hier gaat, is dat er stellig elementen van waarheid in zijn spreken aanwezig zijn.

Een veruiterlijking en verwereldlijking had zich van de hugenoten meester gemaakt. De school van Saumur had bijgedragen tot een influx van remonstrantse gedachten, en volgde - naar het getuigenis onlangs van prof. dr. Pierre Courthial van Aix en Provence - hetzelfde spoor als de Vrije Universiteit thans. Men zong nog Psalmen. Wie echter leest wat Hasper in het tweede deel van zijn groot werk hierover meedeelt, bespeurt onmiddellijk dat men bezig was om die Psalmen te verknoeien.

Men begon de franse Psalmen literair om te werken, doch tevens voelde men er veel voor om inhoudelijke veranderingen aan te brengen. De school van Saumur had ook, net als de remonstranten, aan de eenheid van het verbond getornd. Die geest kreeg ook de overhand in de kerk en aan de academie van Genève. Zodoende kwam daar het voorstel op om niet alleen het taalkleed te herzien, maar tevens alle zinnen weg te nemen, die herinneren aan de vervloekingen van de joden tegen hun vijanden (Hasper II, p. 111). De Verlichting kondigde zich aan. Het was toen omstreeks 1693. Men wilde de berijming van Marot en Beza zuiveren van joodse elementen. Men meende dat vele uitdrukkingen in de Psalmen rechtstreeks ingingen tegen de verdraagzame geest van Christus. Men dacht dus het psalmboek te kerstenen. In 1787/8 is zelfs te 's Gravenhage zo'n 'evangelische' psalmberijming van de hand van Pasteur Daniel Zacharia Châtelain verschenen waarin de Psalmen 'verchristelijkt' waren. Men vergelijkte in dit verband wat boven gezegd is over het Gezang dat Psalm 24 'verchristelijkt' en daar-

mee tegelijk de inhoud van Psalm 24 aan de kant zet.

Het eindresultaat?

Vandaag volstaat het franse psalmboek met een selectie uit de Psalmen. Honderden Gezangen zijn eraan toegevoegd. Vele daarvan zijn even inhoudloos als de preken die men in aansluiting daarbij kan beluisteren, de goede niet te na gesproken. We hebben het zelf in de Elzas ervaren: een preek zonder tekst die niets anders bevatte dan de wens: een goede vakantie. En dan moet je het treffen, dat je diezelfde dag bij een roomse begrafenisdienst een preek beluistert over: 'Zie, het bloed van het verbond' (Ex. 24:8) die klonk als een klok, heilshistorisch ten voile verantwoord was, Christocentrisch, en zo in een gereformeerde kerk kon gehouden worden.

De les van de historie.

Juist ten aanzien van het zingen van Psalmen.

Van Frankrijk naar Nederland.

Zoals we weten is men daar ook aan de psalmberijming gaan dokteren. Daar vroeg die van Datheen ook om, daar niet van. Doch dezelfde geest als in het Genève van het eind van de zeventiende eeuw beheerste de mannen van de Staten-berijming.

We beschikken over een geschiedenis van deze berijming, die door een van de psalm-kiezers, ds. Jozua van Iperen, geschreven is. Hij geeft zelf ronduit toe dat hij liever Psalm 84 en 61 zingt dan Psalm 60 en 83. Van Psalm 19 zegt hij schamper dat zelfs de heer Coccejus deze niet tot de dagen van het Nieuwe Testament kon brengen. Men andere woorden: dit was een puur-joods lied. Men was eigenlijk van mening, dat het Oude Testament en daarom ook de Psalmen op een lagere trap van ontwikkeling stonden. En... men sprak daarom ook zijn behoefte uit naar verzen voor plechtige gelegenheden van het kerkelijk jaar.

Men koos Psalmen uit de berijming van Voet.

Doch deze had in 1784 reeds gedicht:

Wanneer het nageslacht uit beter oogen ziet
En zich door Christus' min voelt dwingen,
Dan zal de reine Kerk, zoo als het God gebiedt
Haar psalmen niet alleen, maar ook haar lied'ren zingen.

Uit beter ogen ziet. Zoals het God gebiedt.

Nu weten we waaraan we toe zijn.

Toen dan ook de commissie bezig was om een nieuw psalmboek samen te lijmen, ontstond er een beweging om de overheid te verzoeken hun ook de samenstelling van een bundel Gezangen op te dragen. Het verzoek werd aan de Staten van Utrecht gericht, maar de andere Staten voelden er niet veel voor. Zodoende kwam hiervan voorlopig nog niets.

Het verlangen om als 'de andere volken' ook Gezangen te mogen bezitten, was echter zo sterk dat bij het afscheid van de psalm-kiezers ds. Ahasverus van den Berg de Staten-generaal de wens deed vernemen dat spoedig overeenkomstig het gebruik van geloofsgenoten in andere landen evangelische lofliederen in gebruik zouden worden genomen.

Van den Berg zei het zo, en wie het leest merke hierop:

'dat zy, niet altoos in de meer ingewikkelde taal van den vroegere tyd, maar duidelyk en onbewimpeld, overeenkomstig met den styl van het Evangely der vervulling, van haar geloof in Jezus Christus, haren menschgeworden Zaligmaker, en van haren hope op hem zingen moge!'

Wat hier gezegd werd tot de voedsterheren der kerk klinkt erg bekend. Maar laten we het goed zien: *achter deze zucht naar Gezangen zat in feite een inhoudelijk verwerpen van de Psalmen.* Men sprak wel van een nieuwtestamentische vervullingsrijkdom, doch deze rijkdom betekende tegelijk een liquidatie van het Oude Testament, zo joods, zo aards, zo vol verbondswraak.

Daarom zeggen we vandaag: *caveant consules!*

De wens van ds. Van den Berg ging spoedig in vervulling.

In 1805 werd hij praeses van de vergadering die, nu niet in het Mauritshuis te Den Haag, doch in de consistorie van de Domkerk te Utrecht bijeengekomen, een bundel Gezangen ging samenstellen.

Het werd een God/deugd/onsterfelijkheidsbundel. O sterveling, gevoel uw waarde. Er valt niet erg veel goeds van deze bombastische en liberale verzameling te zeggen.

We kunnen ons amuseren over Gezang 177:5: 'Stedelingen! looft den Heer!/Hoopt op d' oude welvaart weêr,/Voor den koopman druk vertier,/Nering voor den winkelier.' Maar zien we de achtergrond van alles wel?

De Afscheiding heeft zich intens met de Gezangen beziggehouden. Bekend is de Voorrede die De Cock schreef in het boekje van Ja-

40

cobus Clock, een daad die hem in kerkelijke moeiten bracht. Ds. Hendrik de Cock schreef echter zelf ook een blauwboekje tegen de Gezangen. Hierin gaf hij uitvoerig rekenschap van gevoelen. De Cock toont aan dat de zogenaamde Evangelische Gezangen in feite het evangelie *verzwijgen*. Hij windt er, het zij toegegeven, geen doekjes om. Wie deze Gezangen aanvaardt verraadt de Reformatie. De invoering van de Gezangen gaat in tegen de besluiten van de Nederlandse synodes sedert Dordrecht 1578. Men wil toch niet, 'gelijk thans vele verbasterde naneven en ontaarde zonen van Godvreezende voorvaderen, met Rome en Spanje het bloed uwer vaderen verguizen'? (*De zogenaamde Evangelische Gezangen*, p. 7)

De Cock merkt terecht op dat vroegere ketters altijd de weg van Gezangen ingeslagen zijn, van arianen tot remonstranten toe. Luther was ook nog niet in alles 'van het Roomsche grondsoep gezuiverd.' Moeten we dan het kwade van particuliere kerken navolgen en het goede van onze vaderen en de reformatoren verlaten? (p. 9, 10). Hoe heeft de verkeerde stap van Luther om liederen in te voeren zich gewroken. Hijzelf hield de Psalmen hoog, maar nu is het bij zijn navolgers al zover dat men van de 150 Psalmen er slechts 25 als enigszins geschikt voor onze tijden aanmerkt (p. 12). De Verklaring voorin de uitgave van de Gezangen, dat zulke liederen altijd van groot nut geweest zijn om de zuiverheid der leer te bewaren, is daarom een grote leugen. Had men maar naar het advies van Marnix geluisterd om niets in te voeren dan dat niet op Gods Woord gegrond was (p. 15-19).

Rhijnvis Feith van Zwolle heeft 35 van de 192 Gezangen vervaardigd. Via ds. H.P. Scholte haalt De Cock de volgende uitspraak van Rhijnvis Feith aan:

'Dat die Joodsche kerkliederen van den ouden dag, hoe voortreffelijk ook in zich zelve echter altijd luttel, althans zeker geen genoegzaam voedsel aanbieden aan harten en verstanden, door het grootere en volmaakter licht van het Evangelie beschenen'.

'Dat hij, na rijp onderzoek van oordeel is, dat zij door eene ontijdige verwarring, voor min doordenkenden, der Christelijke zedeleer, werkelijk nadeel toebrengen en over het algemeen (met uitzondering van eenige meer zedelijke Psalmen), wil men niet louter aan klanken blijven hangen, in de kerk van het Nieu-

41

we Testament voor het gros van deszelfs leden niet voegen, ja tegen den echten Geest van Jezus leer inloopen' (p. 14).

Het klinkt weer niet onbekend. De Gezangen worden als een 'winst boven de Psalmen' beschouwd. Men gaat er van uit, dat het nieuwe verbond dwars op het oude staat. Daarom lust men de Psalmen niet meer. Ze gaan tegen de echte geest van Jezus' leer in, aldus Rhijnvis Feith. Ze geven niet genoeg voedsel. Ook weer een bekende klank. We hebben nu het volmaakter licht van het evangelie. Daarom kan men van de Gezangen zeggen: Meer dan de Psalmen is hier. *Winst boven de Psalmen*.

Uit deze geschiedenis valt een les te leren.

Achter het streven naar vrije kerkliederen verschuilt zich een afwijzen van de eenheid van het verbond, een weigeren om vanuit Christus de Psalmen te zingen. Invoering van Gezangen loopt al-tijd uit op een inkorting van de Psalmen, een depreciatie van het Oude Testament en daardoor juist een vertekening van Christus, de Zoon van David. Men spreekt over de rijkdom van de nieuwtestamentische vervulling, maar kiest voor armzalige armetierigheid. Werkelijke bestudering van gezangboeken over de gehele wereld zal dat inmiddellijk laten zien. Wat uit menselijke dichters vloeit als 'vrij lied' kan nooit een pluswaarde hebben boven Gods Woord zelf.

De gezangenstrijd in de dertiger jaren van deze eeuw

In 1914 kwam op de synode van de Gereformeerde Kerken in Nederland het verzoek om een bundel kerkliederen naast de Psalmen te doen samenstellen. Enige leden van de commissie ad hoc oordeelden dat het nuttig en goed is dat de gemeente 'niet in het gezang blijve staan bij de Oud-Testamentische Psalmen'. Een commissie werd benoemd om te onderzoeken of het vermeerderen van kerkliederen geoorloofd en gewenst was. Op de generale synode van 1920 kwam een proeve van uitbreiding van Enige Gezangen op tafel, aangeboden door tien leden van een Kring belangstellenden in de verrijking van het kerkgezag.

De Proeve werd niet aanvaard. In 1927 is deze voorlopig in gebruik genomen door de gereformeerde Kerken in Hersteld Verband. Tien jaar later, in 1930 kwam de Arnhemse synode tot de slotsom, dat beperking van het kerkelijk lied tot de Psalmen niet gereformeerd was. In 1933 werd op de synode te Middelburg de bundel 'Enige Gezangen' uitgebreid tot een aantal van negenen-twintig.

Een en ander is niet zonder polemieken verlopen.

Dr. K. Schilder heeft zich ook in het debat gemengd.

In *De Reformatie* XIII, 2 dec. 1932, schreef hij: 'Zonder enthousiasme, maar met grote nuchterheid, schijnen ons de voorstellen te aanvaarden'. Hij was werkelijk niet enthousiast over de bombastische verzen van Da Costa. Ook had hij wel kritiek op: 'O hoofd, bedekt met wonden' van Paul Gerhardt. Hij meende echter, dat niet alleen aesthetische of dogmatische vrienden een offer dienden te brengen. 'Ook de exegeet moet dit doen'. 'Zingen is *altijd* een compromis'. Als we wachten op zuivering, komt er nooit wat van. Als we eerst maar over het dode punt heen zijn, kunnen we later wel aan het veranderen gaan (*De Ref.*, 25 nov. 1932).

Bij Schilder vinden we ook het argument, dat als gezegd wordt: 'In Gods huis alleen Gods Woord', we ook geen twaalf artikelen of formulieren of een vrij gebed in de kerk moeten hebben. We zingen reeds 'vrije liederen', bij voorbeeld het gebed voor de predicatie (*De Ref.*, 17 febr. 1933).

Schilder komt zelfs zover dat hij stelt: 'Achter de vrijwillige armoede van het niet-zingen staat de veel grootere en schuldige ar-

moede van het *niet-denken*, van de drogrede' (*De Ref.*, 24 febr. 1933).

In *De Reformatie* schrijven dr. J.C. Rullmann en dr. J. Thijs ten gunste van de invoering van Gezangen. Schilder verklaart zich op dit punt ook volkomen homogeen met ds. W.W. Meynen. Er is echter een die in een stuk in *De Reformatie* een keer laat blijken -het ging over ds. A. Brummelkamp die geschorst was omdat hij geen Gezag wilde opgeven -, dat hij de invoering van Gezangen afkeurde. Dat was prof dr. S. Greijdanus. (22 oct, en 5 nov. 1937).

Op 4 oct. 1935 doet K.S. in *De Reformatie* echter een confessie. De bundel Schriftberijmingen van Totius was verschenen. In het voorwoord daarvan citeert Totius (prof. dr. J.D. du Toit) zijn schoonvader ds. D. Postma, die in 1859 uitsprak dat als de kerk zich alleen aan de Gezangen houdt, die in de bijbel gevonden worden, zij op de veiligste weg is. Totius concludeert daaruit

dat er in de gereformeerde kerk dus nooit kwestie was over de al of niet toelaatbaarheid van berijmde Schriftgedeelten in de eredienst. Schilder merkt *nu* op, dat hij toen hij in Gorinchem stond (1919-1922), reeds schreef dat hij die weg die toen voorgeslagen werd, het beste achtte. 'Het is anders geloopt... Misschien kan Zuid-Afrika ons nog eens de weg naar "Skrif-Psalms" wijzen, opdat het aantal voor den zang bewerkte Schrift-teksten toeneme'.

Achteraf gezien stelt Schilder's positiekeuze in verband met de Gezangen voor vragen. Het is daarom goed aandacht voor het laatste citaat te hebben. De synode van 1920 sprak zich uit voor berijming van Schriftgedeelten, een weg die de particuliere synoden van Noord-Holland en Utrecht reeds geweest hadden. Schilder steunde dit in 1920. Waarom bleef hij in de dertiger jaren niet nadrukkelijker op dit standpunt staan? Waarom zag hij niet, dat juist het aandringen op het zingen van vrije kerkliederen van de zijde van de Critiek der Jongeren kwam? Het zou niet lang duren, of hij zou botsen met dr. Thijs over de verbondswraak, met ds. Meynen van Dordrecht over de besluiten inzake het genadeverbond. Waarom zag hij niet in dat het aandringen op invoering van Gezangen ook met een bepaalde verbondsbeschouwing te maken kon hebben?

We zullen deze vragen dienen over te laten aan een biograaf. Het is echter, juist in verband met huidige besprekingen inzake de invoering van Gezangen, *geboden om* rekening te houden met wat

Schilder in 1920 en 1935 inzake 'Skrif-Psalms' uitsprak. Uiteindelijk koos hij voor beperking tot berijmingen van Schriftgedeelten! Over het algemeen valt te constateren, dat de Gezangenstrijd uit de dertiger jaren een gemis aan inzicht en onderscheiding openbaarde. De voorstanders gebruikten de term 'nieuwtestamentisch kerklied' voor een vers van een christelijke dichter, en noemden soms de Psalmen oudtestamentische liederen. Maar de Psalmen zijn toch ook liederen van de kerk van het nieuwe verbond en liederen in het Nieuwe Testament kunnen daarmee gelijkgesteld en als 'nieuwtestamentisch' aangeduid worden. Het gaat toch niet aan om de Psalmen 'oudtestamentisch' te noemen en een lied van Reinvis Feith 'nieuwtestamentisch'?

De tegenstanders van de Gezangen stelden zich conservatief op. Een polarisatie vormde zich. Men was tegen uitbreiding van de 'Enige Gezangen'. Een brochure van de Kring der Bezwaarden te Utrecht droeg de titel: 'De Psalmen als liederen voor het volk des verbonds in onzen Eeredienst, voor de Kerk aller eeuwen naar uitspraken onzer Geref. Vaders'. Naar het mij voorkomt stond het recht aan de kant van deze broeders. Ze misten echter vrijwel wetenschappelijke vertegenwoordigers; hier sprak - net als honderd jaar geleden bij het verzet van de doppers in Zuid-Afrika tegen de Evangelische Gezangen - de gereformeerde intuïtie.

Bij *beide* partijen echter ontbrak het inzicht betreffende het onderscheid tussen *cantica* en Gezangen. De tegenstanders van de Gezangen zeiden niet: Laten we gaan ijveren voor invoering van *cantica* naar het voorbeeld van Marnix op wie men zich beriep. En de voorstanders van Gezangen haspelden alles door elkaar.

Het spreken van UITBREIDING van de bundel van 'Enige Gezangen' was immers misleidend. De 'Enige Gezangen' boden *cantica*, en geen vrije kerkliederen. Denk maar aan de titel van Calvijns straatsburgse bundel: 'Avlcvn's pseaulmes et *cantiques* mys en chant'. Men heeft gezegd: de berijming van het Onze Vader, de Geloofsbelijdenis en bijv. de Bedezang voor de Predikatie zijn toch ook maar versjes. Bij Schilder en Meynen en ook bij anderen komt dit argument telkens voor. Dit snijdt echter geen hout. Het Onze Vader en de Geloofsbelijdenis behoorden bij de vastgestelde liturgie, evenals bijv. het gebed voor de prediking. Dit droeg daarom een heel ander karakter dan vrije kerkliederen.

G. van Rongen heeft opgemerkt in zijn: *Zijn Schone Dienst*, p. 124, dat de hele Gezangenstrijd voor een deel overbodig is geweest. Beide partijen hadden geen oog voor de goede uitweg,

die Marnix en Beza reeds wezen. 'Een heel brok "Gezangen strijd" had achterwege kunnen blijven, wanneer men aangeknoopt had bij het werk van Beza en Marnix' (p. 125).*

Gesteld kan worden dat een ondeskundig improviseren en een gebrek aan werkelijke kennis van het gereformeerde kerklied oorzaak is geweest van de niemand bevredigende oplossing waartoe men kwam. Maar laat dit dan ook een baken in zee zijn, vandaag! Vastgesteld dient ook, dat de richting die blijft roepen om het 'nieuwtestamentisch kerklied' werkelijk nog niet uitgestorven is. Hetgeen we boven uit een recent rapport aanhaalden, doet herinneren aan wat Jozua van Iperen en de Critiek der Jongeren naar voren brachten.

* Hoe noodzakelijk het is op deze dingen de aandacht te vestigen, blijkt uit het *oordeel* dat voorkomt in het besluit van de generale synode van De Gereformeerde Kerken In Nederland, genomen op 18 October 1972 te Hattem. We lezen daarin:

'dat de deputaten hun keuze van de te berijmen Schriftgedeelten terecht typeren als "in zekere zin willekeurig" en dat hun keuze dientengevolge soms aanvechtbaar is en geen navolging verdient, zoals bijv. ten aanzien van: berijming van Ex. 15:1-18 (nr. 24), waarvan de inhoud reeds in zo sterke mate doorklinkt in de Psalmen (78, 106, 136) dat aan een berijming van dit gedeelte geen behoefte bestaat' (*Acta*, art. 171, p. 181).

De deputaten kregen de opdracht om de volgende synode te adviseren inzake eventuele aanvulling van de bestaande bundel Gezangen. Tevens echter kregen ze hier de richtlijn mee: het canticum van Mozes in Exodus 15 komt niet voor berijming in aanmerking, zo'n keuze is aanvechtbaar en verdient geen navolging.

Deze uitspraak is - in het licht van wat boven gereleveerd werd - schokkend. Ex. 15 vormt met Deut. 32 als het ware de basis voor de latere psalmodie. Openbaring spreekt van het lied van Mozes en het lied van het Lam. Bestaat aan berijming van Ex. 15 'geen behoefte'? Nog eens: we achten deze uitspraak ontstellend. Hier gaat de oude kerk met haar paas- en doop-zang uit Ex. 15; Marnix en Beza krijgen hun congé, in plaats van eerherstel.

Reeds in het Kerkblad van Zwijndrecht, 6 jan. 1951, pleitte ds. G. van Rongen voor een herstel van de *cantica*. En hij is op dat aambeeld - ook in boekvorm - blijven hameren. Wordt dat zomaar aan de kant geschoven?

In het *Gereformeerd Gezinsblad* van 6 maart 1951 schreef ik, dat het niet te hopen is, dat de Gezangenstrijd uit de twintiger en dertiger jaren weer opnieuw in dezelfde vormen zal oplaaien.

Het is echter te voorzien, dat als op deze manier bijbelgedeelten als *cantica* afgeschreven worden en Gezangen worden binnengehaald, er strijd zal komen.

Als het stof van de geschiedenis van de Reformatie afgeblazen wordt, spreekt deze al te duidelijk.

Twee stemmen

In de dertiger jaren publiceerde A. Janse zijn: *De heerlijkheid der Psalmen als Liederen des Verbonds*. Een herdruk verscheen in de tweede helft van deze eeuw.

Hierin verwees hij naar prof. Greijdanus, die opmerkte dat de beweging die om de Gezangen roept, dit steeds doet met het argument dat we nieuwtestamentische liederen dienen te hebben, die de 'armoede' van de Psalmen voor onze tijd aanvullen (p. 11).

'Wanneer de vervulling dan voor Christus en de Apostelen zoo weinig een verwijdering van de Schriften der profetie was, dan zal de voorstelling, alsof de kerk der vervulling een hooger standpunt heeft ingenomen, zoodat die Oud-Testamentische Schriften haar niet meer zoo kunnen bevredigen - wel een dwaling zijn.

De gedachte, dat er liederen van Christendichters moeten komen in den eeredienst der kerk om de "armoede" der psalmen aan te vullen, staat met deze dwaling in nauw verband' (p. 10).

Dwaling!

'De psalmen als liederen des Verbonds kunnen Bondsbrekers vloeken in de naam des Heeren. Kunnen onze kerken nog vervloeken, als de psalmen?

Kunnen stichtelijke liederen nog vervloeken? Of is niet vaak alles tam en "geestelijk" en individualistisch geworden in het Christelijk lied?

Zoo kunnen stichtelijke godsdienstige gezangen, die de psalmen moeten "aanvullen" en vervangen, werken als "sireneliederen", die de menschen een stichtelijk uurtje moeten bezorgen van godsdienstigheid, terwijl de vloek van Gods Verbondswet hun in de ooren moest klinken...

Mocht de kerk weer krachtig leeren zingen van Gods verbond dat zoowel in vloek als in zegen zich openbaart...

Geen enkele psalm is buiten de vervulling in Christus te zingen door de kerk' (p. 14).

Janse heeft verstaan, dat het miskennen van het *verbond* de achtergrond vormde van de zucht naar 'uitbreiding', die geen uitbrei-

47

ding wàs. Anders had men in die tijd wel geijverd voor een echte uitbreiding, bij voorbeeld voor een berijming van het zeer verbondsmatige getuigenislied tegen Israël in Deuteronomium 32.

Een andere stem die we nog willen laten horen is die van (destijds) ds. H.J. Schilder, die in het *Utrechts Kerkblad* over het psalmgezag in de eredienst een zeer instructief artikel schreef (zie: *De Ref.* XXV, 8 april 1950 onder Kerknieuws). Juist vandaag is wat hij schreef zeer actueel:

‘Hoe komt het toch dat juist psalmen die zo duidelijk van den Christus spreken, tot de onbekendste behoren? Die vraag hield me te meer bezig, wanneer ik dacht aan de voorkeur, die zo vaak is uitgesproken voor het Nieuw-testamentische lied, voor het lied der "vervulling", zoals het ook wel is genoemd. Men wil zo graag zingen van den Christus, gelijk Hij ons nu zo rijk is geopenbaard. Doch hoe komt het dan toch, dat wij tegelijkertijd zo vreemd aanzien tegen die wonderschone psalmen, waarin onze rijkdom in den gekomen Christus zó uitbundig wordt gezongen, dat wij ons leven lang de diepte ervan niet peilen?... Welk lied evenaart uit de verte den jubelenden lof op onzen Priester-Koning in Zijn heerlijk Koninkrijk van Psalm 110? Het Nieuwe Testament haalt dien 110den Psalm keer op keer aan, als wil het zeggen, dat Gods volk van dezen zang maar niet genoeg kan krijgen. En wat doen wij ermee? Hoeveel kinderen leren zulke psalmen op school? Hoeveel gezinnen zingen deze liederen?

Ik zeg niet, dat hiermee alles over de "gezangen-kwestie" zomaar is gezegd. Maar wanneer we over die "gezangen" spreken, mogen we toch eerst met deze dingen ons wel eens heel sterk bezig houden. En dan vooral niet een tegenstelling maken tussen deze en andere psalmen als liederen van *belofte* en nieuwere gezangen als die van vervulling. Want wanneer *wij* deze psalmen zingen, zingen wij ze als liederen van vervulling. Die psalmen waren immers, gelijk zoveel profetieën, "geäntedateerd". De inhoud was vaak geschreven op het standpunt van den datum van Christus' komst en verhoging. Maar de woorden werden Gods volk op de lippen gelegd, als ware het alles reeds werkelijkheid...

Het is dus niet zo, dat *wij*, als wij zulke psalmen zingen, eeuwen *terugvallen*, een tikje armer worden dan we vandaag zijn. Maar

48

omgekeerd, toen *Israël* ze zong, deden zij een groten stap eeuwen *vooruit*. Zij zongen van wat nog komen moest, als wàs het er reeds. Daarom moeten we vooral niet meewarig neerzien op de psalmen van de oude bedeling...

Neen, wij vallen psalmzingend niet terug'.

Steeds weer blijkt, dat bij al deze dingen de eenheid van het verbond in geding is. De grote vraag is actueel: Willen we uit de boeken van het oude verbond leven, zo als de oude kerk dat deed?

49

Een nieuw lied

Als Jona zijn paaszang dicht, gebruikt hij niets anders dan een aaneenschakeling van woorden uit de Psalmen, de tempellieder. In Openbaring 15 lezen we de tekst van het lied van Mozes en het lied van het Lam. Het zijn weer de oude woorden uit onder andere Deuteronomium 32 (!), Psalm 86 en Jeremia 10. Jezus Christus is de 'waarheid', de vervulling van het Oude Testament en daarom zingen we de Psalmen en *cantica* door Zijn Geest.

De Gereformeerde Kerken in Nederland hebben vandaag een prachtige gelegenheid om in deze wereld, waarin dank zij methodistische, piëtistische en existentialistische Gezangen het verbond al meer op retour is, voor te gaan in het zingen van de liederen des verbonds.

Een nieuwe psalmberijming.
Die dan echter ook systematisch *in zijn geheel* gezongen wordt.
Naar het voorbeeld van de kerken der calvinistische reformatie.
Daarnaast is plaats voor berijmde *cantica*.
Die van Maria, Zacharias en Simeon.
Maar ook voor die van Mozes en Jona en Hizkia.
Volgens de wens van Marnix en Beza.
Volgens het exempel van de pinksterkerk.
En de kerk van de eerste eeuwen.

Er zal echter gebroken dienen te worden met het invoeren van Evangelische Gezangen of liederen uit het nieuwe Liedboek, die er nog net op door kunnen. Doch in feite het verbond niet tot zijn recht laten komen.

Er zal geen compromis dienen gezocht te worden.

Enkel *cantica*.

Maar dan deze niet 'aangevuld' met Gezangen.

Een halfslachig standpunt wreekt zich altijd.

Men zal ook niet dienen te kiezen voor parafrasen van bijbelgedeelten.

Bewust zal men zich dienen te beperken tot 'Skrif-Psalms'. Lieder uit de Schrift zelf.

Volgens de wens van ds. D. Postma.

We zullen dan echter het verbond weer duidelijk moeten zien. Het verbond dat een van structuur is.

In belofte, eis en dreiging.

Ja, ook de dreiging.

Waarvan het 'evangelisch' en existentialistisch lied niet weten wil. We zullen daarom ook open dienen te staan voor kritiek. Kritiek op het kerkelijk jaar.

Kritiek op het dwaze verlangen naar versjes voor feestdagen.

Terwijl de bijbel daarvoor zoveel liederen biedt.

Terwijl de oude kerk feestvierde met *cantica*.

We zullen zo, ook in evangelisatie en zending, moeten gaan *belijden*.

Belijden, dat de God van het verbond de Vader is van Jezus Christus.

De God van de Psalmen en *cantica* is de Vader van Jezus Christus. Daar zijn we rijk mee, en niet arm.

Zo vangen we de eeuwige sabbat in dit leven aan.

Zo zingen we het nieuwe lied in oude woorden.

We hebben een Woord voor de wereld.

Maar in dat Woord vinden we ook een liedboek, een gebedenboek voor de wereld.

Voor ons eigen land. Voor alle landen.

Voor de landen van de derde wereld.

Een verbondsmatig liedboek en gebedenboek.

Oud en toch nieuw.

In Jezus Christus.

Aan Hem de lof!

(blanco pagina)

Bijlage I

In *De Reformatie* van 22 October 1937 schreef prof. dr. S. Greijdanus in de rubriek Kerkelijk Leven een stuk, getiteld: Gods Woord òf menselijke willekeur maatstaf voor het kerkelijk handelen?

Hij ging hierin in op een besluit van de classis Almelo, dat een besluit van de kerk van Almelo goedkeurde. De kerkeraad van Almelo had namelijk besloten geen leden candidaat voor ambtsdrager te stellen, 'die tegen het zingen van gezangen in de godsdienstoefeningen zijn'. In genoemd artikel trekt Greijdanus te velde tegen dit classicale besluit. Hij komt o.a. tot de volgende exclamatie:

'Zoo gaat het al verder, wanneer menselijke willekeur tot re-gel van handelen in het kerkelijke wordt verheven, en handhaving vEn eigen hoogheid en eere van besluiten wordt gezocht, in plaats dat er is het vragen en handelen alleen naar Gods Woord. Niemand heeft ooit bewezen, dat Gods Woord eischt, dat deze gezangen in den eeredienst moeten gezongen worden.

Niemand heeft dat ook maar ooit beproefd.

Maar men heeft het zich gemakkelijk gemaakt, door den bewijslast van zich af te wentelen en de zaak om te keeren, en bewijs van verbod te eischen, en zoo zich den weg van handelen naar eigen believen vrij gemaakt'.

Greijdanus, in wie we dezelfde als in de brochures rondom 1942 herkennen, eindigt dan zó:

'En zoo zijn onze Gereformeerde Kerken met dit besluit van dezen kerkeraad en met deze uitspraak van deze classis in 1937 helaas, weer aangekomen bij wat voor eene eeuw in de Hervormde Kerk aanleiding gaf tot de Afscheiding van 1834, n.l. bij menselijk gebod om niet door Gods Woord voorgeschreven gezangen te zingen op straffe van bij nalating van dat zingen onwaardig en ongeschikt verklaard te worden om ambtsdrager in 's Heren gemeente te zijn.

O, Ds. A. Brummelkamp!

O, Ds. S. van Valzen!'

Ds. H. Meulink antwoordde daarop in een stuk dat in *De Reformatie* van 5 november 1937 geplaatst werd, ná het Kuypernummer. In hetzelfde nummer antwoordde prof. Greijdanus op de argumenten, die ds. Meulink naar voren bracht: Dit antwoord heeft ook voor onze dagen betekenis.

'Op bovenstaande ingezonden stuk van Ds. H. Meulink zou ik kunnen antwoorden met eenvoudige verwijzing naar mijn door hem besproken artikel, omdat hij niets daarvan weerlegd heeft. Hij heeft niet aangetoond, en ook niet pogen aan te toonen, dat de Kerkeraad van Almelo niet genoemd besluit genomen heeft, en zou dat bij zoodanige classisuitspraak ook moeilijk hebben kunnen doen.

Evenmin heeft hij aangetoond, noch dat pogen te doen, dat de kerkeraad naar den eisch van Gods Woord zoodanig besluit nemen moest, of mocht.

Ook heeft hij niet bewezen, dat de synodes van 1933 en 1936 voorgeschreven hebben, dat bedoelde gezangen in den eeredienst *moeten* opgegeven en gezongen worden.

En evenmin in het licht gesteld, dat het "zullen" den zin heeft van: moeten, *niet mogen nalaten*.

Ook niet, dat het besluit van den Kerkeraad van Almelo ligt in de lijn van de Synodes van

1933 en 1936.

Maar daar zijn in zijn stuk toch vragen of punten, waaromtrent ik hem eenige inlichting geven kan.

Ds. H. Meulink vraagt: "Waarom Brummelkamp genoemd?" En hij schrijft dan verder: "Hij was naar het rapport aan de synode voorstander van gezangen". Wanneer men dit leest, moet men zich toch wel even verwonderen. Want daaruit blijkt, dat Ds. H. Meulink niet weet dat Ds. A. Brummelkamp afgezet is *juist om zijne weigering het gezangenboek langer te gebruiken*.

Ds. A. Brummelkamp deelt dit zelf mee. Hij schrijft dat hij op Zondagavond, 18 Juni 1835, "aan de gemeente bekend maakte, dat ik mij er voortaan niet langer van zoude bedienen". En na eenige mededeelingen vervolgt hij dan even verder: "Nog slechts enkele weken was ik ongehinderd in de evangeliebediening werkzaam; ontving in de maand Augustus een bevel om de gezangen weder te gebruiken, waarop ik vroeg naar de verplichting, welke daartoe voor mij bestond; kreeg daarop een verzoek om mij te Arnhem voor eene Kommissie uit het Provinciaal Kerkbestuur te stellen, daar er bezwaren tegen mij waren inge-

bracht, gelijk het heette; verschenen voor haar, sprak en antwoordde op de mij gestelde vragen, volgens mijne overtuiging; en, niet vele dagen daarna, ontving ik van dat bestuur een dokument, waarin mij berigt werd, dat ik als predikant bij het Hervormd Kerkgenootschap ontzet was!" *Officieele Stukken*, 2de druk, 1886, blz. 304-306. Vgl. ook blz. 319 en 321-322. En zie ook J.C. Rullmann, *De Afscheiding*, 2de druk, 1916, blz. 182-185.

Ds. H. Meulink ziet, hoe ter zake mijn herinnering aan Ds. A. Brummelkamp was. Ds. A. Brummelkamp werd toch uit het ambt ontzet, omdat hij geen gezangen wilde opgeven te zingen, het gezangboek niet wilde gebruiken, en bepaalde broeders te Almelo worden van de nominatie voor ambtskeus geweerd, omdat zij bepaalde gezangen niet meezingen.

Maar, hiermede nog samenhangende, Ds. H. Meulink schrijft ook: "De vaders der Afscheiding hebben ook niet gestreden tegen de gezangen, maar tegen gezangen, wier inhoud in strijd was met Gods Woord". Wederom echter blijkt Ds. H. Meulink hier niet op de hoogte van hetgeen, waarover hij schrijft. Dat kan reeds terstond, daaruit gezien worden, dat Ds. A. Brummelkamp dan niet geweigerd zou hebben, het gezangboek langer te gebruiken. Hij had er dan immers steeds de goede, die er toch ook in waren, uit kunnen kiezen. (Een sterk argument, dat aandacht verdient; v.d.W.). Want de keus was vrij.

Uit de verwerping van het gezangboek zelf, en de weigering er langer gebruik van te maken, en dat in die mate, dat hij er zich voor afzetten liet, is duidelijk, dat deze bewering van Ds. H. Meulink onjuist is.

Doch we behoeven in dezen niet slechts zelveven na te denken en door te redeneeren, maar we hebben ook te dezer zake de eigen woorden van Ds. A. Brummelkamp. Hij schrijft toch: "De lezer ontvangt hier geene bestrijding der gezangen welke ik nimmer als eene hoofdzaak heb aangemerkt. Het kerkbestuur heeft nimmer onderzoek gedaan naar de bezwaren, welke ik daar tegen had: de vraag is toch niet (en dit zal u uit het geen gij hier verder zult vinden, blijken) of de gezangen goed of kwaad zijn, maar of het bestuur derzelve gebruik mag vorderen". a.w. blz. 304 en 305, aan den voet der bladzijden.

Hier ziet Ds. H. Meulink, hoe onjuist zijn beweren is. Het was niet de quaestie, welke de *inhoud* der gezangen was, doch de hoofdquaestie was, het *ongeoorloofd opleggen om gezangen op*

te geven. Ds. A. Brummelkamp schrijft immers: *de vraag is toch niet... of de gezangen goed of kwaad zijn, maar of het bestuur derzelve gebruik mag vorderen*. Ds. A. Brummelkamp heeft op die vraag geantwoord met: neen. En daarom wilde hij het gezangboek niet langer gebruiken, en bleef hij ondanks alles dat gebruik weigeren. En om dat nee is hij uit zijn ambt ontzet. En nu komt de kerkeraad van Almelo en vordert van gemeenteleden te Almelo om

gezangen te zingen, op straffe van anders onwaardig en ongeschikt verklaard te worden, om tot keuze van ambtsdrager genomineerd te worden.

Door dat besluit en die daad onderteekent deze Kerkeraad van Almelo dus het afzettingsvonnis van het Provinciaal Kerkbestuur van Gelderland, waarmede dit Ds. A. Brummelkamp uit het predikambt ontzette. En door dat besluit en die daad van den Kerkeraad van Almelo rechtmatig te verklaren heeft de Classis Almelo die onderteekening van de Kerkeraad van Almelo nog onderstreept.

Het is toch eigenlijk introerend.

Nu zal Ds. H. Meulink ook wel het opschrift boven mijn artikel beter verstaan, alsook mijn schrijven: "En zoo zijn onze Gereformeerde Kerken met dit besluit van deze Classis in 1937 helaas, weer aangekomen bij wat vóór eene eeuw in de Hervormde Kerk aanleiding gaf tot de Afscheiding van 1834, n.l. bij nalating van dat zingen onwaardig en ongeschikt verklaard te worden als ambtsdrager in 's Heeren gemeente te zijn".

Kerkeraad van Almelo en Classis Almelo hadden door dit afzettingsvonnis over Ds. A. Brummelkamp a.h.w. een dikke streep moeten halen. En nu stellen zij zich aan de kant van het Provinciaal Kerkbestuur van Gelderland tegen Ds. A. Brummelkamp. Ds. H. Meulink spreekt ten aanzien van mijn artikel van "onrust verwekken of vermeederen". Hij moet evenwel bedenken, dat in den loop der eeuwen steeds degenen, die tegen verkeerde besluiten en daden opkwamen, verstoorders van de orde en onrustverwekkers genoemd zijn: Elia, de Apostelen, de Reformatoren, Bilderdijk, Da Costa, de mannen der Scheiding van 1834, Dr. A. Kuyper Sr. e.v.a.

Schrijft ds. H. Meulink inzake het oord der Synode omtrent het zingen van gezangen als een middelmatig ding: "Dat heeft de Synode gezegd tegen die bezwaarde broeders", dan moet de vraag gedaan worden, wat hij daarmede bedoelt.

Wil hij daarmede zeggen, dat de Synode met dat spreken over

"middelmatige dingen" bedoelde uit te spreken: het zingen dier gezangen is in zichzelf, en voor de voorstanders en voor mij als Synode, geen middelmatig ding, doch eene zaak van geloof aan heilige verplichting. Doch gij, bezwaarden, moet het maar als een middelmatig ding beschouwen, en daarom doen wij wij u aanbevelen, en die gezangen zingen, ondanks uw bezwaren. Zoo ja, dan zou dit er eigenlijk op neerkomen, dat indertijd de heidensche en roomsche en synodale vervolgers tegen hunnen slachtoffers hadden gezegd: dat Goddelijk vereeren van keizers, en dat gehoorzamen aan den Paus, en dat buigen voor de Synodale hiërarchie, is in zichzelf geen middelmatig ding, en wij beschouwen dat ook niet zoo, maar als eene zaak van heiligen plicht. Doch gij, die daartegen bezwaar hebt, moet het maar als een middelmatig ding beschouwen, en dus doen wat wij u bevelen, op straffe van verlies van uw leee, of van uw vrijheid, of van uw ambt.

Wonderlijk redeneeringen toch soms.

En evenzo die ten aanzien van Art. 31 K.O.

Waar zou het ook in ons kerkelijk leven heengaan, wanneer voortaan als ambtsdragers, en als afgevaardigden naar Classes en Synodes, geweerd worden allen, die in daad of woord, door courantartikel of boek of anderszins, eenig besluit van Kerkeraad, Classis, Synode, hebben afgekeurd. Verschillende praeadviseurs zouden dan ook niet weer op Synodes mogen verschijnen. De herziening van verkeerde besluiten zou dan ook allicht uitgesloten kunnen worden.

S. Greijdanus

Bovenstaande woorden van prof. dr. S. Greijdanus (verg. zijn bibliografie in *Almanak*-1948, Fides Quadrat Intellectum, no. 93) dienen niet vergeten te worden. Zij vormen ook een weerlegging van wat één der deputaten inzake Psalmen en Gezangen schrijft betreffende het voorgestelde Gezang 25. Een toelichting daarvan in *Nederlands Dagblad*, 25 november 1977 leidt hij aldus in:

'Vanaf de Afscheiding is de vraag naar het vrije lied in de eredienst in onze kerken

blijven leven. Tot vandaag toe zijn er voor- en tegenstanders. Eigenlijk merkwaardig, dat men soms principieel tegen het vrije lied in de eredienst is, terwijl toch vanaf de Reformatie enkele vrije liederen in onze eredienst een plaats hebben gehad (de gezangen 7, 8 en 9)."

Wanneer 'vanaf de Afscheiding' betekent: 'van het jaar 1934 af', kan de gegeven voorlichting suggestief, doch absoluut onjuist genoemd worden.

Het verwijzen naar de Bedezang voor de Predicatie, een herberijmd erfstuk van Jan van Utenhove, en de Morgen- en Avondzang als argument voor het invoeren van vrije liederen werd ook omstreeks 1933 vernomen (zie boven). Toen zomin als vandaag was het stringent daar hier juist geen vrij gebed, maar een formuliergebed vastgelegd was, met name voor huiselijk gebruik. (Verg. de Bedezang voor het Eeten en de Dankzang na het Eeten. Men las en zong de Psalmen en Enige Gezangen ook thuis. Niemand make zich de illusie dat een predikant in de kerk liet zingen na de preek: Daar menig mensch eet brood der Smarte, hebt Gij ons mild en wel gevoed).

Men zegt dat we in een a-historische tijd leven. Laat men dan in elk geval zich dwars hiertegen over opstellen. Door met stellingen die van een gemis aan kennis van de historie getuigen, het invoeren van vrije liederen te willen verdedigen, weerstaat men de tijdgeest evenmin als door het aanvaarden van vrije liederen die *'een waardevolle aanvulling op de psalmen'* heten te zijn. Wanneer 'vanaf de Reformatie' op 1520 slaat, zijn we bij Luther en het is bekend dat dez het zingen van vrije liederen bevorderde.

Maar welke ellende heeft dat ook niet met zich meegebracht. Hoe heilzaam zou het voor de lutherse kerken geweest zijn als ze de Psalmen van Lobwasser niet hadden laten vallen! We denken met name aan inzicht inzake het verbond.

Betekent 'vanaf de Reformatie' echter; van het optreden van Calvijn af, dan is toch wel bij de deputaten bekend, dat Calvijn slechts voor het zingen van Psalmen en *cantica* was?

Dit is juist het punt in geding: het invoeren van Gezangen bevordert een ont-calvinisering en een verluthersing. Verliezen van eigen (in de Reformatie gegeven) identiteit.

Bijlage II

In 1949 werden zeven artikelen in *De Reformatie* gepubliceerd over de Staten-berijming van 1773. Het laatste in deze reeks moge hier volgen, omdat daarin ook de Gezangen-problematiek aan de orde komt. Het moge tevens dienen als waarschuwing om de invoering van een nieuwe berijming niet te doen begeleiden door de invoering van een nieuwe gezangenbundel. Het artikel werd gepubliceerd in het nummer van 3 december 1949.

Rondom de Staten-berijming van 1773

We zagen, dat de gedachte al meer veld won, dat het tijd werd om naast den psalmbundel een gezangenbundel samen te stellen. Zoo komt Jozua van Iperen in zijn genoemd werk ronduit voor de gezangen op. *Ahasverus van den Berg* gaf in 1778 anoniem een "Proeve van geestelijke Oden en Lieder" uit, waarin hij vertaalde liederen van duitsche dichters als Cramer, Klopstock, Lavater publiceerde.

Mr P.L. v.d. Kastele, die in 1773 als commissaris namens de Staten Generaal bij het werk der commissie, die een nieuwen psalmbundel samenstellen moest, aanwezig was geweest, deed in 1790 een bundel gezangen het licht zien. En dan was er verder het werk van van Alphen, Reinvis Feith en anderen. En hoogelijk werden al deze vruchten der romantiek, die den (christen-)mensch in het middelpunt stelden, gewaardeerd en als evangelisch geprezen.

En zoo mocht in 1803 ds v.d. Berg het *na dertig jaar* beleven, dat zijn wensch, destijds uitgesproken voor de Staten Generaal in tegenwoordigheid van stadhouders Willem V, in

vervulling ging. Nu niet meer in het *regeeringscentrum Den Haag*, in het Mauritshuis, maar in de *consistorie van de Utrechtsche Domkerk*, kwamen de afgevaardigden van alle provinciale synoden samen om een gezangenbundel samen te stellen. Deze commissie koos ds v.d. Berg tot praeses. In den gezangenbundel van 192 gezangen, vonden er 14 een plaats, die hijzelf gedicht had en 40, die hij uit het Duitsch vertaald had. Hij was het ook, die 4 Sept. 1805 in het Noordeinde te Den Haag den Raadspensionaris Rutger Jan Schimmelpenninck toesprak, om den gezangenbundel bij de "Hooge Regeering" aan te bevelen en om bescherming tegen overlast en geweld te verzoeken bij de invoering.

Bij de beoordeling van den psalmbundel van 1773 diene men de historie van den gezangenbundel van 1805 niet buiten beschouwing te laten! Tusschen beide bundels is nauwe verwantschap, zoowel wat betreft den geest die er uitspreekt als wel wat de samenstelling en invoering aangaat. het is niet toevallig, dat meer dan een derde van de gezangen (72 van de 192) afkomstig is van drie personen, die bij de psalmberijming betrokken waren (ds v.d. Berg, mr v.d. Kasteele, ds Schutte)! Men kan in zekeren zin zeggen, dat de invoering van de psalmen in 1773 e.v. een *proefinvasie* is geweest voor de groote gezangen-invasie in 1805 e.v. Op den geest van de staatscommissie na 1773 wordt een eigenaardig licht geworpen, als we in 1805 personen uit die commissie alles op alles zien zetten om den onbijbelschen gezangenbundel den kerken op te dringen, die eigenlijk bestemd was om de psalmen aan te vullen of te vervangen ¹⁾. En het zij herhaald: de verklaring bij de gezangen, geraffineerd opgesteld in dezelfde bewoordingen als de verklaring bij de psalmen, doet ons zien, dat men met orthodoxe vlag een vrijzinnige lading durfde te dekken. De historie van den gezangenbundel van 1805 doet veel verstaan: zij brengt ons in kennis met dien "geest" van de berijming van 1773. Gezien de voorkeur van berijmers en samenstellers voor irenische subjectivistische gezangen is het zeer begrijpelijk, dat deze brave en plechtige menschen vreemd stonden tegenover de psalmen, die steeds spreken van de oorlogen des Heeren en Zijn toorn tegen de gerusten in Sion. Laat ons ons niet verwonderen, dat zij de liederen van de voor hun besef "arme joodsche godsdienst" niet begrepen hebben; wat zij zochten: den verstandigen, individualistischen, strijdlozen, deugdzamen, evangelischen christenmensch uit de gezangen, vonden zij niet in de psalmen. Om dit gemis te vergoeden, deden ze hem hier en daar in hun psalm *berijmingen* optreden.

Het bovenstaande bedoelt niet de stof inzake de psalmberijming uit te putten - er komt veel bij ter sprake! - maar wet *eenigszins* den doopceel te lichten van deze statenberijming, met welker goe-

1) Ds Jacobus Hinloopen van Utrecht, die lid geweest was van de staatscommissie voor psalmberijming, was een gunstige uitzondering. Hij verzette zich tot zijn dood tegen invoering van gezangen. Maar na zijn sterven was ook alle verzet gebroken. Zijn zoon, Jan Hinloopen, was sterk voor gezangen. Van hem is Gez. 49 (Verlosser, Vriend! o hoop, o lust).

de en kwade eigenschappen we minstens elken Zondag in aanraking komen 2). Deze thans gebruikte berijming is opgesteld in een ongereformeerd klimaat; houdt geen voldoende rekening met de melodische accenten; is een kind van staat, dus een onwettig kind; is een zusje van den gezangenbundel van 1805.

Moge de tijd aanbreken, dat we weer onbelemmerd den Heere psalmen kunnen zingen. *Psalmen*. Dus geheele psalmen, naar 't oogmerk van David en Asaf. *Zingen*. In het gezonde rythme der Calvinistische melodieën. *Den Heere*. Dus zoo, dat de kennis van Hem, Zijn Woord en heilsgeschiedenis het Doel is. *Onbelemmerd*. Noch door bombastische of moralistische berijming, noch door onjuiste weergave van de oorspronkelijken tekst. *Onbelemmerd zingen van genade en oordeel, kerkstrijd en kerktriomf*. Evangelisch ³⁾.

2) Voor literatuur verwijzen we naar art. van prof. Schilder in "De Reformatie" en van ds J. Meijer in "Gereformeerde Kerkbode" (nummer van 12 Febr. 1949 e.v.). Voorts zie men ds H. Hasper, Een Reformatorisch Kerkboek en D.W.L. Milo, Van Zangers en Speellieden, waar belangstellenden ook verdere literatuuropgaven vinden kunnen.

3) De vraag dient ernstig overwogen, of het besluit van de generale synode van 1933 om de eenige gezangen uit te breiden, verantwoord was. De nieuwe gezangen ontleende men immers voor een groot gedeelte aan den bundel van 1805, zij het dat men een en ander schrapte. (Gez. 189 uit bundel-1805 had 5 verzen, - Gez. 27 uit bundel 1933... 2; Gez. 130 met 7 verzen werd in 1933; Gez. 14 met 1 vers; Gez. 38 met 8 verzen werd Gez. 25 met 5 verzen). In 1933 heeft men zich voor een groot gedeelte tevreden gesteld met een selectie uit een bundel, die (om met Hendrik de Cock te spreken) "in een tijd onzer onderdrukking en overheersching van afgodische volken" is ingevoerd en bestemd was om gezongen te worden door een "christendom boven geloofsverdeeldheid".

Telkenmale in de kerkhistorie zijn de gezangen aangegrepen om de Woordverlating doorgang te verschaffen. In 1835 schreef Hendrik de Cock: "De Zoogenaamde Evangelische Gezangen de Oogappel der vervoerde en verleide Menigte in de Synodaal Hervormde Kerk, ja zelfs nog van sommige van Gods kinderen uit blindheid, en omdat zij dronken geworden zijn door den wijn harer hoerereien, nader nog getoetst, gewogen en te ligt bevonden, ja strijdig met al onze Formulieren van Éénheid en Gods Woord". De breede liberalen voerden gezangen in en schaften de belijdenissen af. Vele gezangen leken hun zeer: woorden en nog eens woorden, zonder scherpe confessioneele formuleringen.

Omstreeks 1930 werd op het zendingsterrein der gereformeerde kerken op verschillende plaatsen van Midden-Java een liederenbundel ingevoerd, waarin 48 psalmen

of psalmgedeelten stonden en 123 gezangen of liederen, *doorlopend genummerd* van 1-171. Deze liederenbundel - met kleurloozen of ongereformeerden inhoud - was afkomstig van Oost-Java, waar een genootschappelijke zending werkte. Om de eenheid in oecumenischen zin onder de javanen te bevorderen, werd de invoering op het Geref. zendingsterrein ter hand genomen. *Ds K. van Dijk van Wonosobo*, die ook de 150 psalmen berijmde, heeft jaren de kerken en synodes gepoogd hiervoor te waarschuwen, zonder resultaat. *Het invoeren van den onreformatorischen liederenbundel was een onderdeel van het oecumenisch drijven op Java.*

Het ware beter geweest, dat de kerken hier en in Indië naar Marnix geluisterd hadden. Hij berijmde *geen* gebeden en dichte *geen* gezangen, omdat hij bang was dat hij dan stof zou geven om "een yegelick nae zynen eygen sin, Gebeden ende Lofsangen te dichten, die men in de Gemeente Godes naer der menschen aelwerdige (onbezonnen) eygendunkelheit soude willen invoeren". Wèl berijmde hij lofsangen uit Oud en Nieuw Testament en bood ze de kerk onder het kruis aan. (Ook ds K. van Dijk, die zoo tegen "den liederenbundel" ageerde, berijmde in het javaansch den engelenzang en het lied van Mozes en het Lam voor den eeredienst in de javaansche kerken). Mogen onze kerken ook ten aanzien van de gezangen, hier en op het zendingsveld, zich nader bezinnen en mogen spoedig *berijmde bijbelgedeelten* die in 1933 toegevoegde gezangen vervangen!

Bibliografie van dr. C. van der Waal

Cornelis van der Waal werd in 1919 te Ridderkerk geboren en overleed in 1980 te Pretoria, Zuid-Afrika. Zijn opleiding genoot hij aan de Theologische Hogeschool te Kampen, waar hij college liep bij o.a. J.H. Bavinck, S. Greijdanus, J. Ridderbos en K. Schilder. Na negen jaar verschillende kerken te hebben gediend, emigreerde hij als predikant in 1954 naar Pretoria. Daar promoveerde hij twee jaar later aan de Universiteit van Pretoria op het proefschrift *Oudtestamentische priesterlijke motieven in de Apocalyps*. In 1974 volgde de promotie bij de Universiteit van Suid-Afrika op het kerkhistorisch onderwerp *Het Pascha van onze Verlossing*, de Schriftverklaring in de paaspreek van Melito van Sardes als weerspiegeling van de confrontatie tussen Kerk en Synagoge in de tweede eeuw.

Van der Waal kan getypeerd worden als een bijbels theoloog (*Sola Scriptura*) in de lijn van Helenium de Cock (vgl. E. Smilde, *Een eeuw van strijd over verbond en doop*, p. 53). Bij het bestuderen van de bijbel hanteerde Van der Waal de volgende hermeneutische regels:

1. *Lees de bijbel verbondsmatig*. De strijd over het verbond in de jaren veertig heeft een blijvend stempel op Van der Waal gedrukt. Volgens hem was het resultaat van die strijd niet alleen voor de dogmatiek, maar ook voor de exegese van groot belang. De ontdekking, rond 1960, van de formele overeenkomsten tussen oudoosterse verdragen en bijbelse verbonden kon dan ook op Van der Waals warme belangstelling rekenen. Hij benadrukte de consequenties van deze ontdekking voor de uitleg van het Nieuwe Testament. Van der Waal was van mening dat de gerichten in het Nieuwe Testament ook vanuit het verbond benaderd moeten worden. In zijn tweedelig commentaar *Openbaring van Jezus Christus* (1971, 1981) werkte hij dit voor het boek *Openbaring* nader uit.
2. *Lees de bijbel typologisch*. In de veertiger jaren werd er niet alleen over het verbond, maar ook over de prediking gedebatteerd. De rede van B. Holwerda over de *Heilshistorie in de prediking* (1942) maakte diepe indruk op Van der Waal. Holwerda wees in navolging van L. Goppelt erop dat het Nieuwe Testament het Oude typologisch leest, d.w.z. als een voorafbeelding van wat komen zou. Door zijn studie over de paaspreek van Melito van Sardes bracht Van der Waal de typologie opnieuw onder de aandacht. Het bleek dat Melito de verhouding tussen Oude en Nieuwe Testament zag als die tussen de maquette van een gebouw en de realisatie ervan. Met name voor de uitleg van het Evangelie naar Johannes is volgens Van der Waal deze zienswijze van groot belang (*The Gospel according to John and The Old Testament*, 1972 en *De Vervulde Thorah*, 1984).
3. *Lees de bijbel zeitgeschichtlich*. Van der Waal was van mening dat we ons altijd eerst moeten afvragen, wat de betekenis van een bijbelboek voor de eerste lezers was. Dit uitgangspunt had met name consequenties voor de uitleg van het boek *Openbaring*. Volgens Van der Waal handelt dit gezicht niet over een verre toekomst, maar over de verwoesting van Jeruzalem in 70 n.Chr. De "Sitz im Leben" wordt bepaald door het conflict tussen kerk en synagoge in de eerste eeuw. Om deze "Sitz im Leben" beter te begrijpen, werd een studie van de "Umwelt" gemaakt (*Gij kustlanden*, 1974).

=====